

marife

dini araştırmalar dergisi
Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 19 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2019

ARAŐTIRMA
Research

Vakf/Vasl Halinde “Yâ” Harfinin İsbâtı Veya Hazfi Üzerine Bir İnceleme

Nesrişah Saylan

Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraât İlmi Ana Bilim Dalı
nsaylan@firat.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-5805-8630>

Geliř Tarihi / Received: 08.04.2019 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 22.06.2019

Öz

Kıraat ilmi içerisinde önemli bir yere sahip olan vakf ve ibtidâ'nın konularından biri hazf ve isbâtıdır. Mushaf hattında bazı harfler kimi zaman yazıda belirtilmekte (isbât) kimi zaman ise hazfedilmektedir. Bu özelliğe sahip olan harflerden biri “yâ” harfidir. “Yâ” harfinin vakf halinde isbâtı ve hazfi konusunda kıraat imamları arasında ihtilaf bulunmaktadır. Mushaf hattından hazfedilen “yâ” harfinin asliyye – gayr-i asliyye olması, isme veya fiile bitişmesi, âyetin ortasında veya sonuna gelmesi noktasında farklılık göstermektedir. Ayrıca “yâ” harfinin hazfedilmesiyle ilgili Mushaf hattına uygunluk, nahiv kuralları, Arap şiiri ve kelamında kullanılması, fâsıla'ya (âyet sonu) uygunluk şeklinde çeşitli temellendirmeler yapılmıştır. Genel olarak hazfedilen “yâ” harfinin fâsıla'ya uygunluk nedeniyle olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Arap dilinde çok yaygın olarak kullanılmakta ve Arap şiirleri başka konularda olduğu gibi bu konuda da delil olarak gösterilmektedir. Bu çalışmada vasl ya da vakf halinde sabit olan veya hazfedilen “yâ”ların geçtiği âyetler tespit edilip bu “yâ”ların Mushaf hattında yazılıp yazılmaması konusunda kıraat imamlarının görüşleri zikredilmektedir. Ayrıca lafzî yapısıyla i'câz olan Kur'an-ı Kerim'in hazf üslubunu kullanmasıyla eşiz bir ahenk ve ölçüye sahip olduğu ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Kıraat, Vakf, Vasl, İsbât ve Hazf.

A Study on The Evidence and Extraction of The Letter of “Yâ” in The Stopping or Arriving Form

One of the subjects regarding stopping and starting places in the Qur'an is that they have an important place in the recitation science is extraction and evidence. While some letters are stated in the writing in the lettering of the Qur'an, they are ruled out. One of the letters with this feature is the letter of “yâ”. While the letter of “yâ” is stable in the lettering of Qur'an, it is ruled put sometimes. It is stable in its arriving form, while it causes disagreement among the imams about the evidence and extraction in the stopping form. It differs that the letter of “yâ” which is named as the quality of “yâ” is a basic- non-basic one, it conjoins to a noun or verb, it comes to the middle or to the end of the versicle. The various justifications were made about the suitability for lettering The Qur'an related that the letter of “yâ” is ruled out as stopping or arriving, or it is a stable one, a proof is offered from the grammar and syntax rules, it is used in Arabic poetry and remark, and as the suitability for the interruption (the end of versicle). The letter of “yâ” which is ruled out generally is due to the suitability for the interruption. This situation is commonly used in Arabic language, and Arabic poetries are shown as an evidence for this situation. In this study, the versicles which include the letter of “yâ” that is stable or ruled out in arriving or stopping are determined and the views of recitation of imams are mentioned about whether the letter of “yâ” is written or not in the lettering of Qur'an. Moreover, it will be revealed that The Qur'an which is laconic with its literal future has got a unique harmony and extent as it is used in extraction wording.

Keywords: Qur'an, Recitation, Waqf, Wasl, Isbat and Hazf.

Atf / Cite as

Saylan, Nesrişah. "Vakf/Vasf Halinde "Yâ" Harfinin İsbâtı Veya Hazfî Üzerine Bir İnceleme". *Marife* 19/1 (2019): 45-66. <https://doi.org/10.33420/marife.551063>.

Giriş

Kur'ân-ı Kerim'in "وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا مُرَاتًا عَرَبِيًّا" "İşte böylece biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik" (et-Tâhâ 20/113)¹ âyetinde de belirtildiği üzere harfleri ve cümleleri bakımından Arapça bir kelimaya olmasına rağmen hiçbir edebi türe benzemeyen kendine hâs bir üslubu vardır. Yirmi üç senede tedrici olarak nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm dil, belâğat, üslup ve anlam ilişkisi bakımından mükemmel bir yapıya sahiptir.² Nakledilen rivâyetler Hz. Peygamber döneminde Kur'ân'ın hıfz ve kitâbet yoluyla muhafaza edildiğini³ dağınık halde bulunan Kur'ân metinlerinin vahiy sürecinin devam etmesi ve çeşitli sebeplerden dolayı⁴ iki kapak arasında cem' edilmediğini göstermektedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) döneminde ortaya çıkan siyasî gelişmeler ve Yemâme Savaşı'nda Kur'ân'ı ezbere bilen birçok sahabenin şehit düşmesi Kur'ân'ın iki kapak arasında toplanmasına vesile olmuştur.⁵ Hz. Osman (ö. 35/656) döneminde ise farklı sahabeden Kur'ân öğrenmiş olan kişiler hac, savaş vb. nedenlerle bir araya geldiklerinde her biri kendi hocasından öğrendiği kıraatin daha doğru olduğunu iddia etmiş, hatta diğer kıraati inkâr etmiştir. Bu şekilde Müslümanların tartıştıkları duyulunca halife Hz. Osman, Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665) başkanlığında bir komisyon kurup Mushaf'ı istinsâh etmelerini istemiştir.⁶ Mushaf ifadesi Hz. Ebû Bekir döneminde Kur'ân-ı cem etme faaliyeti sonrasında ortaya çıkmıştır. Ancak literatürde daha çok Hz. Osman döneminde yazılıp çoğaltılan Kur'ân nüshaları için kullanılmıştır. Bu bağlamda Hz. Osman döneminde yazılıp belli başlı merkezlere gönderilen Kur'ân nüshaları "mesâhif-i Osmaniyye", Hz. Osman'ın kendisi için ayırdığı nüsha ise "imam Mushafı" olarak anılmıştır.⁷

¹ Buna benzer âyetler için bk. ez-Zümer 39/28; el-Fussilet 41/3.

² Mustafa Sâdık er-Râfî, *İcâzû'l-Kur'ân ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1425/2005), 26.

³ Muhammed Abdü'l-Azîm ez-Zürkânî, *Menâhilu'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'ân*, thk. Fevvez Ahmed Zemrelî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1415/1995), 1: 202.

⁴ Zürkânî, *Menâhilu'l-İrfân*, 1: 204; Mehmet Emin Maşalı, *Kur'an'ın Metin Yapısı Mushaf Tarihi ve İmlâsı* (Ankara: Avrasya Yayınları, 2004), 51.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Zürkânî, *Menâhilu'l-İrfân*, 1: 204-209.

⁶ Hz. Ebû Bekir ile Hz. Osman'ın yaptığı eylemler birbirinden farklıdır. Hz. Ebû Bekir vahiylerin yok olması endişesi ile Kur'ân'ı cem' etmiştir. Hz. Osman ise "yedi harf" ruhsatından ve kıraat birikiminden kaynaklanan farklı okuma biçimlerinin ve özel Mushaf'ların muhtevastındaki kimi durumlardan dolayı Kur'ân'ı istinsâh etmiştir. Bunun sonucunda Hz. Ebû Bekir Mushafı esas alınarak yeniden sağlamaştırılmış, vahiy metinlerinin tertibi yeniden düzenli bir şekilde yazılmış, "yedi harf" in sınırlaması yanında bütün sahih kıraat birikimi Mushaf metnine dâhil edilerek koruma altına alınmıştır. Hz. Osman'ın istinsâh işlemi, kıraatlerin disipline edilmesi açısından kıraat tarihinde önemli bir dönemi oluşturmaktadır. Bk. Mehmet Dağ, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım* (İstanbul: İsam Yayınları, 2011), 106-107.

⁷ Mushaf'ların sayısı ve gönderildikleri merkezler hakkında farklı görüşler vardır. Ancak imlâ farklılıklarına yer veren rivayetler esas alındığında sayılarının en az altı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Emin Maşalı, "Mushaf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 242.

Resm-i Mushaf ise Hz. Osman’ın derlediği Mushafların onun tarafından tasvip edilmiş imlasına denmektedir.⁸ İlk Mushafların en çok tartışılan yönü imlâlarıdır. Genel olarak imlâ telaffuzla uyum içerisinde olmaktadır. Ancak Mushafta kelimelerin yazımında lafız okuyuş örtüşmesinin dışına çıkılmış bazı yerlerde aynı yapıdaki kelimeler farklı biçimlerde yazılmıştır. “يَأْتِيهَا” ifadesinde nidâ edatındaki elif’in hazfedilmesi, “بَنُوا إِسْرَائِيلَ” örneğindeki cemî vâv’ından sonra elif’in eklenilmesi, hemze kendinden önceki harfin kesresine uygun olarak “وَرَيْنَا” (el-Meryem 19/74) şeklinde nebze üzerine yazılması gerekirken “رَيْنَا” olarak nebresiz yazılması, “الصَّلَاةُ” ve “الرَّكُوعُ” kelimelelerinin elif yerine vâv harfiyle yazılması, bitişik yazılması gereken “مِنَّمَا” lafzının “مِنَّمَا” şeklinde ayrı yazılması gibi bu ifadeler hazf, ziyâde, hemze, bedel, fasl gibi çeşitli başlıklar altında incelenmeye çalışılmıştır.⁹ Mushafta aynı özellikteki kelimelerin farklı yerlerde değişik biçimlerde yazımı, Mushaf imlâsının homojen bir yapı arz etmemesi ve yazıda lafız-okuyuş örtüşmesini esas alan yeni imlâ tarzı ile Mushafın imlâ tarzı arasında farklılığın oluşması âlimleri anılan bu farklılıkları incelemeye sevk etmiş ve bu konuyla ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlar Mushafın imlâ özelliklerinin kâtip hatasına dayandırılması, Mushafın imlâ özelliklerinin anlamsal faktörlerle ilişkilendirilmesi, Mushafın imlâ özelliklerinin dilsel nedenlerden kaynaklanması, Mushafın imlâ özelliklerinin kıraat farklılıklarına isnat edilmesi, Mushafın imlâ özelliklerinin Arap yazısına ve önceki yazılara dayandırılması gibi görüşlerdir.¹⁰ Sonraki dönem Mushaf yazımlarında Resm-i Mushaf imlâ sisteminin esas alınıp alınmayacağı da âlimler arasında tartışılmıştır. Buna göre üç temel görüş vardır. Birincisi Resm-i Mushafa uyanın vacip olduğu görüşüdür. Bu görüş, imlânın uyulması gereken bir sünnet olduğu ve bu imlâda seleften yapılan nakiller ve sahabe’nin üzerinde icmâ ettiği yönündeki iddialarla delillendirilmiştir. İkincisi imlânın dini bir emir olmadığı, nasslarda böyle bir emrin bulunmadığı, yazının sembol ve işaretlerinin sahabe’nin dönemindeki mevcut imlâ ile yazıldığı ve bunun mutlaka korunmasının gerekli olmadığı belirtilerek Kur’an’ın daha sonra geliştirilen imlâ ile de yazılabileceğidir. Üçüncüsü ise Mushafın imlâsının tamamen unutulmaması için ümmet içinde onu bilen bir grubun olması gerektiği vurgulanmakla birlikte halkın karıştırmadan kolaylıkla okuyabilmesi için daha sonra gelişen imlâ ile de Mushaf yazılabileceğidir.¹¹

Vakf kelimesi “وقف” fiilinden mastar olup “durmak, durdurmak, hapsetmek, men etmek, imtina etmek, kaçınmak” anlamlarına gelmektedir.¹² Terim olarak ise

⁸ Harun Ögmüş, “Resm-i Mushaf Bağlamında Kur’an ve Kıraat Ayrımı (Harekenin Tekâmülüne Kadarki Süreç Çerçevesinde Bir Değerlendirme)”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2015): 10-11.

⁹ Maşalı, “Mushaf”, 31: 243; Ögmüş, “Resm-i Mushaf Bağlamında Kur’an ve Kıraat Ayrımı”, 10-11.

¹⁰ Maşalı, *Kur’an’ın Metin Yapısı*, 268-287.

¹¹ Maşalı, *Kur’an’ın Metin Yapısı*, 288-300; Ögmüş, “Resm-i Mushaf Bağlamında Kur’an ve Kıraat Ayrımı”, 11-13.

¹² İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tâcû'l-lüğa ve shâhü'l-arabiyye*, thk. Ahmed Abdülğâfır Attârî (Beyrût: Darü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1085), 4: 1440; Cemâluddîn b. Muhammed b. Manzûr, *Lisânü'l-arâb* (Kahire: Darül-Meârif, 1119), 6: 4898-4900; Ebül-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâga*, thk. Muhammed Bâsil (Beyrût: Darül-kütübil-ilmiyye, 1419/1998), 2: 350; Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arus min cevâhiri'l-kâmûs* (Kuveyt: 1982), 24: 467-477.

vakf, kelime üzerinde kıraate tekrar başlamak niyetiyle adet olduğu şekilde nefes alacak kadar bir zaman sesi kesmekten ibarettir.¹³ Vakf ancak kelime sonlarında yapılır, kelime ortasında yapılmaz. Vasl halinde, iki kelime arasında nefes almak mümkün olmadığı için, istirahat etmek ve nefes almak için vakf genellikle tercih olunur. Böylece aynı zamanda, teneffüs ve istirahattan sonra ibtidâ'nın güzel olacağı gerçeği ortaya çıkmış, mana bozulmamış ve maksat da açıkça anlaşılabilir olur.¹⁴ İbtidâ ise bir şeye ilk defa başlamak anlamına gelmektedir.¹⁵ İstilahta ise kıraate ilk defa başlamayı veya vakf sonrası kıraate yeniden başlamayı ifade etmektedir.¹⁶

Kur'ân tilaveti esnasında vakf ve ibtidâ'ya riâyet, Hz. Peygamber (s.a.s)'in fiili uygulamaları ve sahabeden gelen nakillerle ortaya çıkmaktadır. Nitekim sahabe Hz. Peygamber'in kıraatini tanımlarken "Nebi (s.a.v.) Kur'ân okuduğu zaman her ayetin sonunda dururdu" demek suretiyle Hz. Peygamber'in âyet sonlarında vakf yaparak okuduklarını söylemişlerdir.¹⁷ Ayrıca Hz. Ali'nin (ö. 40/661) tertîl kelimesini "Tertîl, harfleri tecvid ile okumak ve vakf yerlerini bilmektir" şeklinde açıklaması sahabenin vakf'a verdiği önemi göstermektedir.¹⁸ Bu nedenle kıraat üstatları tahsil neticesinde icâzet verebilmek için Kur'ân tilaveti ve önemi açısından büyük bir öneme haiz olması sebebiyle vakf ve ibtidâ ilminin her yönüyle bilinmesini gerekli kılmışlardır.¹⁹

Mushaf hattında bazı harfler vakf veya vasl halinde kimi zaman yazıda belirtilmekte (isbât) kimi zaman ise hafzedilmektedir.²⁰ "ي" (Yâ), bu harflerden biridir. Arap alfabesinin yirmi dokuzuncu harfi olan ve lîn (yumuşak) harflerden sayılan²¹ "yâ" harfi noktalı bir harftir. Yan, taraf, cihet ve göğüste kalan süt fazlası" anlamına gelen "yâ" ifadesi kelime olarak ise el anlamına geldiğinden Arapça "yed'in (el) karşılığıdır.²² "Yâ" harfiyle ilgili olarak Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî (ö. 175/792) şöyle demektedir: "Aslında Arap alfabesinde yirmi dokuz harf vardır ki yirmi beşi belirli alan ve sahih mahrece sahiptir. Diğer dördü ise (vâv, yâ ve elif), gerçek bir mahrece dayanmaksızın cevî boşluğundan çıkmaktadır."²³ Görüldüğü üzere el-Ferâhîdî, "yâ"

¹³ İbnü'l-Cezerî, Şemsuddîn Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali, *en-Neşr fi'l-kirââtî'l-aşr*, thk. Ali Muhammed Dabbâ (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1: 224-225.

¹⁴ Karaçam, İsmail, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 317.

¹⁵ Cevherî, *es-Sihâh*, 1: 35; İbn Manzûr, *Lisânü'l-arâb*, 1: 223-225; Zemahşerî, *Esâsü'l-belâga*, 1: 49.

¹⁶ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 317.

¹⁷ İbnü'l-Cezerî, *Şerhu tayyibeti'n-neşr fi'l-kirââtî'l-aşr* (Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 1420/2000), 41; Bedruddin Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Bürhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm (Kahire: Mektebetü Dâri't-Türâs, ts.), 1: 350.

¹⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1: 225; *Şerhu tayyibeti'n-neşr*, 34.

¹⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1: 225.

²⁰ Nihat Temel, *Kur'an Kıraatında Vakf ve İbtidâ* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 107.

²¹ Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber es-Sibeveyh, *Kitâbu Sibeveyhî*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1408/1988), 4: 435.

²² İsmail Durmuş, "Yâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 169.

²³ Halîl b. Ahmed, Ebü Abdîrrahmân el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmerrâî (Beyrût: Müessesetü'l-Âlemi, 1408/1998), 1: 57.

harfini sahih harflerden saymamış, nedenini de bu harfin illet harfi olduğunu belirtmiştir.²⁴ “Yâ” harfinin mahrecine gelince “ج ش” harfleri gibi dilin ortası ile üst damağın arasından çıkmaktadır.²⁵ İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429) de aynı şekilde harf-i med olmayan “yâ” harfi için bu mahrec yerini belirtmiş ve bu üç harfe hurûf-ı şeceriyye demiştir.²⁶ “Yâ” harfi cehr,²⁷ rihvet,²⁸ infitâh,²⁹ istifâle,³⁰ terkîk³¹ ve ismât³² sıfatlarına sahiptir.

“Yâ” harfi izâfet ve zâid yâ'sı olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Mütakellim yâ'sı olan izâfet yâ'sı isme, fiile ve harfe bitişen zamirdir. “تَنْسِي” örneğindeki gibi isme bitişince mahallen mecrûr, “فَطَرَنِي” şeklinde fiile bitişince mahallen mensûb, “إِنِّي لِي” harflerine bitişince mahallen mensûb ve mecrûr olmaktadır. Kelimenin sonuna eklenen ve kelimenin harflerinden biri olmayan izâfet yâ'sı Kur'an'da yedi yüz doksan altı lafızda geçmektedir. Bunlar:

a) Sâkin okunması konusunda icmâ olanlar: Kur'an'da beş yüz almış altı yerde geçen bu “yâ” harfi çoğunluğu teşkil etmektedir. “إِنِّي جَاعِلٌ” (el-Bakara 2/30) ve “لِي عَمِي” (el-Yûnus 10/41) ifadeleri bu konuyla ilgili örneklerdendir.

b) Fethâ okunması üzerinde icmâ olanlar: Bu “yâ” harfi Kur'an'da on sekiz yerde geçmektedir. “يَايَا” (el-A'râf 7/155) ve “حَسْبِيَ اللَّهُ” (et-Tevbe 9/129) ifadelerinde olduğu gibi yâ harfinin öncesi veya sonrası sâkin gelmektedir.

c) Sâkin veya fethâlî okunması konusunda ihtilaf olanlar: Kur'an'da iki yüz on iki yerde geçmektedir. Bu “دُرُونِي أَقْتَلُ” (el-Mü'min 40/26) ifadesi gibi yâ harfinden sonra fethâlî hemze gelmesi, “بِعِبَادِي أَنْتُمْ” (eş-Şuarâ 26/52) ifadesi gibi yâ harfinden sonra kesreli hemze gelmesi, “أَنِّي أَوْفِي الْكَيْلَ” (el-Yûsuf 12/59) örneğindeki gibi yâ harfinden sonra zammeli hemze gelmesi, “رَبِّي الَّذِي يُحْيِي” (el-Bakara 2/258) ifadesindeki gibi yâ harfinin lâm-ı tarif ile gelen hemze-i vasl ile bir arada bulunması, “يَا لَيْتَنِي أَخَذْتُ” (el-Furkân 25/27) ifadesindeki gibi yâ harfinin lâm-ı tarifsiz hemze-i vasl ile bir

²⁴ Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 1: 59.

²⁵ Sîbeveyh, *Kitâb*, 4: 433; Mekki b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed el-Kaysî, *er-Riâye li tecvid'l-kraa ve tahkîki lafzi't-tilâve* (Amman: Dârü Ammâr, 1404/1984), 179.

²⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1: 200.

²⁷ Cehr, lügatte açıklamak, ortaya çıkarmak anlamına gelir. İstilahta ise kuvvetli olduğu için harfi telaffuz ederken nefesin akmasına engele olmasına yani nefesin hapsolmesine denir. İbrahim b. Saîd ed-Devserî, *Mu'cemu'l-mustalahât fi ilmi't-tecvîd ve'l-kiraât* (Riyad: 1425/2004), 50; Ahmed Mahmûd Abdüsemi'el-Hafeyân, *Eşhurü'l-mustalahât fi fenni'l-edâ ve ilmi'l-kiraât* (Beyrût: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1422/2001), 251; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 202.

²⁸ Lügatte yumuşak olmak anlamına gelen rihvet istilahta ise kendisinde rihvet sıfatı bulunan harflerin sükûn ile telaffuzu esnasında mahrece itimadın zayıf olması hasebiyle ses ve nefesin beraberce akmasına denir. Devserî, *Mu'cemu'l-mustalahât*, 59; Hafeyân, *Eşhurü'l-mustalahât*, 251; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 203.

²⁹ Açılmak, ayrılmak anlamına gelen infitâh, harf telaffuz edilirken dilin üst damaktan ayrılması, uzaklaşmasıdır. Devserî, *Mu'cemu'l-mustalahât*, 32; Hafeyân, *Eşhurü'l-mustalahât*, 252; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 208.

³⁰ İstifâle lügatte aşağı olmak, alçalmak demektir. İstilahta ise istifâle harflerini telaffuz ederken dilin yukarı yükselmeyip ağzın dibinde kalmasına denir. Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 207.

³¹ Sözlükte inceltmek, zayıflatmak anlamına gelir. Tecvid ilminde ise terkîk harflerini ince okumaya denir. Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 223.

³² Lügatte men etmek anlamına gelmektedir. Tecvid ilminde ise ismât harflerinin telaffuzundaki zorluk sebebiyle dört (rübâî), beş (humâsî), altı (südâsî) harfli kelimelerde bu harflerin yan yana gelmelerine mâni olunmuştur. Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 209.

arada bulunmaması, “سُبْحَانَ رَبِّيََ لِلطَّافِينَ” (el-Bakara 2/125) ifadesindeki gibi yâ harfinden sonra hemze-i vasl ve kat’ bulunmayan ifadeler olmak üzere altı bölümde incelenmektedir.³³

“الدَّاعِ، الْوَادِ، يَاْتِ، يَتِّي” gibi isim ve fiillerin sonuna rivayetlere göre eklenen yâ harfine zâid yâ denilmektedir. Bu yâ’lar ayet sonunda ve ayet ortasında olmak üzere iki kısımda bulunmaktadır.³⁴

1. “Yâ” Harfinin Tevcihinde Kullanılan Metotlar

Vasl veya vakf halinde isbâtı ve hazfî konusunda ihtilaf olan “yâ” harfinin tevcihinde³⁵ çeşitli metotlar kullanılmıştır. Bu konuyu vasl veya vakf halinde “yâ” harfinin hazfedilmesi ve isbâtı konusunda kullanılan deliller olmak üzere iki başlık altında inceledik.

1.1. “Yâ” Harfinin Hazfedilmesiyle İlgili Kullanılan Deliller

1.1.1. Mushaf Hattına Uygun Olması

“Yâ” harfinin hazfedilmesiyle ilgili ileri sürülen delillerden birisi Mushaf hattına uygun olmasıdır. “فَيَقُولُ رَبِّيَ أَكْرَمَنَ” (el-Fecr 89/15) ve “فَيَقُولُ رَبِّيَ أَهَانَنَ” (el-Fecr 89/16) âyetlerinde geçen “أَكْرَمَنَ” “أَهَانَنَ” kelimeleri bu konuyla ilgili örneklerdendir. Bu ifadeleri Nâfi’ (ö. 169/785) ve Ebû Amr (ö. 154/771) vasl halinde; Ya’kûb (ö. 205/821) ve Bezzî (ö. 250/864) ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfinin isbâtı ile “أَكْرَمَنِي” “أَهَانَنِي” şeklinde okumuşlardır.³⁶ Bu kelimelerde “yâ” harfini hazfedenler Mushaf hattında “أَكْرَمَنَ” ve “أَهَانَنَ” kelimeleri “yâ” harfi olmaksızın yazıldığını ve Mushaf hattına uymak suretiyle bu şekilde okuduklarını belirtmişlerdir. Çünkü sünnet, Mushafın hattına muhalefet etmemektir ve bu konuda sahabein icmâsı vardır.³⁷ Bu konuyla ilgili bir diğer örnek “فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ” (el-Mülk 67/17) ve “فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ” (el-Mülk 67/18) âyetleridir. Bu âyetlerde geçen “نَذِيرِ” ve “نَكِيرِ” kelimelerini Vers’ vasl halinde; Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde “نَذِيرِي” “نَكِيرِي” şeklinde “yâ” harfinin isbâtı

³³ Ayrıntılı bilgi için bk. Ebû Amr Osmâm b. Saîd ed-Dânî, *et-Teysîr fi’l-kırâti’s-seb’* (Beyrut: Darü’l-kitâbi’l-Arabî, 1404/1984), 54-58; İbnü’l-Cezerî, *Şerhu tayyibeti’n-neşr*, 149-155.

³⁴ İbnü’l-Cezerî, *Şerhu tayyibeti’n-neşr*, 157.

³⁵ Tevcih, kıraatlerin temellendirilmesini ifade eden kavramlardan biridir. Kıraat eserlerinde bu ifade kıraatin anlamı, takdiri ve dilsel dayanağı manasında kullanılmaktadır. ki bu bir anlamda hücceti karşılamaktadır. Bundan dolayı tevcih kavramının ihticâc ile aynı anlamı ifade ettiği belirtilmektedir. Nitekim ihticâc kaynaklarında bu kelimenin “tevcihü’l-kıraat” şeklinde yer alması bunun en önemli kanıtıdır. Dağ, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 366; Ünal, Mehmet, “Bir Kıraat Terimi Olarak Hüccetin Kavramsal Alanı ve Tarihsel Gelişimi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. 17, sy. 1, 2004, 71.

³⁶ İbn Mücâhid, Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs, *Kitâbü’s-seb’ fi’l-kırâat*, thk. Şevkî Dayf (Kâhire: Dârü’l-Meârif, 1119), 684-685; Ebû Ali el-Hasen b. Abdi’l-Gaffâr el-Fârisî, *el-Hucce li’l-kurrâi’s-seb’a*, thk. Bedreddîn Kahvecî, Beşîr Cuvicâtî (Beyrût: Dârü’l-Me’mûn li’t-Türâs, 1991), 6: 403-404; Dâni, *et-Teysîr*, 140; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 400-401; Ahmed b. Muhammed b. Abdilganî ed-Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer fi’l-kırâti’l-erbeate’aşer*, thk. Enes Mihra (Beyrût: Dârü’l-kütübî’l-ilmîyye, 1419/1998), 583.

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân ve’l-mübeyyîn limâ tedammenehû mine’s-sünneti ve âyi’l-furkân*, thk. Abdullâh b. Abdül-Muhsin et-Türkî (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 2006), 22: 276-277.

ile okumuştur.³⁸ Ayetin anlamına etkisi olmayan bu iki okuyuş şeklinden “yâ” harfini hazfedenler Mushaf hattına uymak için bu şekilde kıraat ettiklerini söylemişlerdir.³⁹

1.1.2. Fâsıla (Âyet Sonu) Olması veya Fâsıla’ya Benzemesi

Fâsıla (âyet sonu olması) ve fâsıla’ya benzemesi de “yâ” harfinin hazfedilmesiyle ilgili ileri sürülen delillerden bir diğeridir. “فصل” kökünden türemiş olan fâsıla kelimesi kesmek, hüküm vermek, engel olmak, bir yerden ayrılmak, çocuğu süttten kesmek gibi anlamlara gelmektedir. Çoğulu “فواصل” olan bu kelime otuzüçlük tesbih dizisinin arasını ayırmak için kullanılan nişaneler anlamında da kullanılmaktadır.⁴⁰ Kur’ânî bir kavram olarak fâsıla ise şiirdeki kafiye ve secideki karine gibi âyetin son kelimesidir.⁴¹ Fâsıla’nın cümlelerin son kelimesi olarak âyet sonunda olduğu gibi âyet ortasında cümlelerin sonunda olabileceği de ifade edilmiştir.⁴² Arapça bir kelim olan Kur’ân-ı Kerîm hiçbir dile/lisana sahip olmayacak şekilde kendine has bir üsluba sahiptir. Şiir ve nesir özellikleriyle eşsiz bir musikiye sahip olması Kur’ân’ın kendisine has üslubundan, kelimelerinin güzelliğinden, cümlelerinin ahenk ve insicamından iç ve dış fâsılanın sağladığı uyumdan kaynaklanmaktadır.⁴³ Fâsıla, Kur’ân’ı Kerîm’in i’câz özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Nitekim Rummanî (ö. 368/978) Kur’ân’ın i’câzını yedi bölümde ele almış ve bu bölümlerden biri olan be-lağatın alt başlığında fâsıla’yı incelemiştir.⁴⁴

Mushaf hattında “yâ” harfinin hazfedilmesinin nedeni fâsıla olması veya fâsıla’ya benzemesiyle izah edilmiştir. Bu konuyla ilgili “قُلْ اذْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا” (el-A’raf 7/195) âyeti örnek verilebilir. Mezkûr âyette geçen “كِيدُونِ” ve “تَنْظُرُونِ” lafızlarında “yâ” harfinin sabit olması veya hazfedilmesiyle ilgili kıraat âlimleri arasında ihtilaf bulunmaktadır. Ebû Amr ve Ebû Ca’fer vasl halinde Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfiyle “كِيدُونِ” ve “فَلَا تَنْظُرُونِ” şeklinde kıraat etmiştir.⁴⁵ Söz konusu âyette fâsıla nedeniyle yani âyet sonlarının kafiye benzemesinden dolayı “كِيدُونِ” ve “فَلَا تَنْظُرُونِ” ifadelerindeki “yâ” harfinin hazfedildiği belirtilmiştir. Ayrıca bu durumun Arap dilinde çok yaygın olarak kullanıldığı ve Arapların şiirlerinde geçen

³⁸ Dâni, *et-Teyşir*, 135; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 389; Dimyâtî, *İthâf*, 550.

³⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmî’l-Kur’ân*, 21: 127; Bu konuyla ilgili bir diğer örnek “وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ” (el-Mümin 40/38) âyeti de bu konuyla ilgili örneklerdendir. Söz konusu âyette geçen “اتَّبِعُونِ” kelimesini Ebû Ca’fer, Ebû Amr vasl halinde; İbn Keşîr ve Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfi ile okumuştur (İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-seb’*, 573; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 366; Dimyâtî, *İthâf*, 486). Bu ifadede “yâ” harfini hazfederek okuyanlar Mushafta “اتَّبِعُونِ” kelimesinin bu şekilde yazıldığı söylemişlerdir. “yâ” harfi ile okuyanlar ise aslına uygun olarak hem vakf hem de vasl halinde “yâ” harfini sabit kılmışlardır. Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmî’l-Kur’ân*, 18: 361. Ayrıca (Kâf 50/41) âyetinde geçen “الْمَنَادِ” kelimesinde “yâ” harfinin Mushaf hattına ittibaen hazfedildiği söylenilmiştir. Fârisî, *el-Hucce*, 6: 214-215.

⁴⁰ Halîl b. Ahmed, *Kitâbü’l-ayn*, 7: 126-127; İbn Manzûr, *Lisânü’l-arâb*, 5: 3422.

⁴¹ Zerkeşî, *el-Bürhân*, 1: 53; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi’l-Kur’ân* (Medine: Merkezü’d-Diraseti’l-Kur’âniyye, 1426), 5: 1784.

⁴² Zerkeşî, *el-Bürhân*, 1: 53.

⁴³ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ali Eroğlu, “Kur’ân-ı Kerim’de Fâsıla”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (1991): 251; Abdullah Emin Çimen, “Kur’ân’da Ritmik Yapı: Fâsıla ve Üslûp Açısından Bir Deneme”, *Dini Araştırmalar* 9/27 (2007): 189-236.

⁴⁴ Ebü’l-Hasan b. İshâ er-Rummânî, *en-Nuket fi i’câzi’l-Kur’ân* (Selâsü Resâil fi İ’câzi’l-Kur’ân mecmuası içerisinde), Mısır 1987, 75-76.

⁴⁵ Dâni, *et-Teyşir*, 83; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 275; Dimyâtî, *İthâf*, 294.

kelimelerde kafiye nedeniyle “yâ” harflerini sakıt ettikleri belirtilmiştir. Nitekim “يلمس الاحلاس في منزله كاليهودي الممل” şeklindeki Arap şiirinde de bu durum söz konusudur. “كَيْدُونِي” ve “فَلَا تُنْظِرُونِي” şeklinde “yâ” harfinin isbâtıyla okuyanlara gelince, onlar kelimenin aslına binaen bu şekilde okuduklarını ifade etmişlerdir.⁴⁶

Bu konuyla ilgili bir diğer örnek “وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ” (el-Kâf 50/41) âyetidir. Bu âyette geçen “الْمُنَادِ” kelimesini Nâfi’, Ebû Amr ve Ebû Ca’fer vasl halinde; İbn Kesîr ve Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfiyle okumuştur.⁴⁷ el-Fârisî, vasl halinde “yâ” harfinin isbâtıyla okunmasını fâsıla olmasıyla açıklamıştır. Çünkü fâsıla nedeniyle zâid “yâ” harfi çoğunlukla hazfedilmiş ve bu ifade tam bir cümle konumunda görülmüştür. Vakf halinde “الْمُنَادِ” şeklinde “yâ” harfinin hazfiyle okuyanlar ise vakf halinin değişiklik konumu olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü “تَمْرَةٌ” kelimesindeki “ة” harfi vakf halinde “ء” harfine; iki üstün’lü bir kelime ise vakf halinde elif harfine dönüştürülmektedir. Böylece kelime üzerinde vakf yapıldığında değişiklik olduğu için “الْمُنَادِ” ifadesinde de “yâ” harfi hazfedilmiştir.⁴⁸

1.1.3. Arap Kelamından veya Şiirinden Delil Getirilmesi

Vakf veya vasl halinde “yâ” harfinin hazfedilmesiyle ilgili kullanılan delillerden bir diğeri Arap şiiri ve kelimidir. Bu bağlamda “يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلِّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ” (el-Hûd 11/105) âyeti örnek verilebilir. Mezkûr âyette geçen “يَأْتِ” kelimesini Medine ekolü, Ebû Amr ve Kisâî vasl halinde İbn Kesîr ve Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde “يَأْتِي” şeklinde “yâ” harfiyle okumuştur. Diğer kıraat âlimleri ise tahfif maksadıyla “yâ” harfini hazfetmişlerdir.⁴⁹ Sahabeden İbn Mesûd (ö. 32/652) ve Übey’in (ö. 33/654) hem vakf hem de vasl halinde “يَأْتِ” kelimesini “yâ” harfiyle “يَأْتِي” şeklinde okudukları nakledilmiştir.⁵⁰ İlk dönem müfessirlerden olan Ferrâ (ö. 207/822), söz konusu ifadeyle ilgili kıraat farklılığını zikrettikten sonra şöyle demiştir: “Arap dili kaidelerine göre “yâ” ve “vâv” harfi sâkin olup kendisinden önceki harfin hareketi mazmûm veya meksûr olursa “vâv” ve “yâ” harfi hazfedilmiştir. “مَا كُنَّا”، “وَلَمْ يَقْضِ”، “لَمْ يَرَمِ”، “تَبِعَ” ifadelerinde de bu durum söz konusudur.⁵¹ Dil âlimlerinden Şibeveyh ve Halîl b. Ahmed “لَا أَدْرِ” ifadesini örnek vererek Arap dili kaidelerine göre kelimenin sonun-

⁴⁶ Fârisî, *el-Hucce*, 4: 114-116; Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî, *et-Tefsîrû'l-basît*, thk. Muhammed b. Salih b. Abdillâh el-Fevzân (Riyâd: Resâilü'l-Câmiâ, 1430), 9: 532-533; Ebû Abdullâh Fahrreddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâti'hü'l-ğayb=et-Tefsîrû'l-Fahri'r-Râzî* (Lübân: Dârü'l-fikr, 1981), 15: 98.

⁴⁷ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'*, 607; Fârisî, *el-Hucce*, 6: 214; Dâni, *et-Teysîr*, 130; Mekki b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed el-Kaysî, *el-Keşf'an vücûhi'l-kırâati's-seb' ve 'ilelihâ ve hiccihâ*, thk. Muhyiddîn Ramadân (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 2: 209; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 376; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 515.

⁴⁸ Fârisî, *el-Hucce*, 6: 214-215. Bu konuyla ilgili “كَفَيْتَ كَأَنَّ عَدَائِي وَنَذْرٌ” (el-Kamer 54/16, 18, 21, 30) ve “فَدَوْقُوا” “وَنَذْرٌ” (el-Kamer 54/37, 39) âyetlerinde geçen “وَنَذْرٌ” kelimesi örnek olarak verilebilir. Verş bu kelimeyi vasl halinde; Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfi ile okumuştur. (İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 380; Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 2: 298; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 524) Söz konusu âyetlerde geçen “وَنَذْرٌ” kelimesinde “yâ” harfinin fâsıla nedeniyle hazfedildiği belirtilmiştir. Fârisî, *el-Hucce*, 6: 243.

⁴⁹ Dâni, *et-Teysîr*, 89; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 292-293; Dimyâtî, *İthâf*, 326.

⁵⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 11: 208.

⁵¹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân* (Beyrût: 'Âlemü'l-Kütüb, 1983), 2: 27.

daki “yâ” harfinin hazfedildiğini ve önceki harfin kesre harekesiyle yetinildiğini belirtmişlerdir.⁵² Ayrıca “yâ” harfinin hazfedilmesine gerekçe olarak gösterilen delillerden bir diğeri de Hüzeyl lehçesinde “yâ” harfinin hazfedilmesidir.⁵³ Nitekim Taberî söz konusu ifadeyle ilgili kıraat farklılığını naklettikten sonra bu okuyuşlar arasında tercihte bulunarak şöyle demiştir: “Bu okuyuşlar arasında en doğru olan “yâ” harfinin hem vasl hem de vakf halinde hazfedilmesidir. Çünkü bu okuyuş Mushaf hattına uygun olmalıdır ve Hüzeyl lehçesi de bilinen lehçedir ki onlar da “مَا أَدْرَ” ifadesinde “yâ” harfini hazfetmişlerdir.”⁵⁴ Görüldüğü üzere Mushaf hattından vakf veya vasl halinde “yâ” harfinin hazfedilmesi Arap kelâmı ve lehçeleriyle delillendirilmiştir.

Bu konuyla ilgili bir diğeri örnek “أَنَّهُ مِنْ يَتَّى وَيَصْبِرُ” (el-Yûsuf 12/90) âyetidir. Söz konusu âyette geçen “يَتَّى” lafzını İbn Kesîr ve Ya’kûb hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfi ile okumuştur.⁵⁵ “يَتَّى” fiilinde “yâ” harfinin isbâtı “مَنْ” edatının ism-i mevsûl kabul edilmesiyle olmaktadır. Bu durumda da ism-i mevsûl’un sılâ cümlesinde “yâ” med harfi olarak Mushaf hattında bulunmaktadır. Ayrıca “مَنْ” şart edatı olduğunda “وَيَصْبِرُ” lafzını cezm ile okuyup “يَتَّى” fiili de mahallen meczûm kabul edilmek suretiyle “yâ” med harfi olarak okunabilmektedir. Bu şekilde olduğunda cezm alameti olarak “يَتَّى” fiilinden zamme hazfedilmekte ve kelimenin aslından olan “yâ” harfi sabit kalmaktadır. Nitekim “ثم نادي إذا دخلت دمشقا يا يزيد بن خالد بن يزيد” “ثم نادي إذا دخلت دمشقا يا يزيد بن خالد بن يزيد بن زياد” şeklinde Arap şiirlerinde de bu durum söz konusudur.⁵⁶ Bu örnekte görüldüğü üzere Arap şiirinden delil getirilerek Mushaf hattından vakf veya vasl halinde “yâ” harfinin hazfedilmesinin tevcihi yapılmıştır.

1.1.4. Sarf ve Nahiv Kurallarından Delil Getirilmesi

Mushaf hattından “yâ” harfinin hazfedilmesinin tevcihinde kullanılan metotlardan bir diğeri de sarf ve nahiv kurallarından delil getirilmesidir. Nitekim kıraatler, dili Arapça olan Kur’ân metninin lafzıyla ilgili olduğu için Arap dili ile bağlantılıdır. Bu bağlamda kıraatlerin odaklandığı hususlar dilbilimi ve özellikle gramer konularıdır. Sözelimi “يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبَ وَمَتَائِلَ وَجَفَانَ كَالْجَوَابِ وَقُدُورَ رَاسِيَاتٍ” (es-Sebe 34/13) âyetinde geçen “كَالْجَوَابِ” kelimesi bu konuya örnek verilebilir. Bu ifadeyi Ebû Amr ve Verş vasl halinde İbn Kesîr ve Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde

⁵² Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve i’râbüh* thk. Abdülcelîl Abduh Şelebî (Beyrût: Âlemü’l-kütüb, 1408/1988), 3: 77; Ebû’l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an hâkâiki ğavâmizi’t-tenzîl ve ‘uyûni’l-ekâvîl fi vücûhi’t-te’vîl*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz (Riyâd: Mektebetü’l-Ubeykân, 1998), 3: 236; Râzî, *Mefâtihü’l-ğayb*, 18: 60-61.

⁵³ Nehhâs, “yâ” harfinin hazfiyle imam Mushafının ve Hüzeylilerin lehçesini delil getirilmesini kabul etmemektedir. Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl en-Nehhâs, *l’râbü’l-Kur’ân* (Beyrût: Dârü’l-Ma’rife, 2008), 431.

⁵⁴ Ebû Cafer b. Cerîr Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân = Tefsiru’t-Taberî*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî, Kahire: Dâru’l-hicr, 2001, 12: 575.

⁵⁵ Dâni, *et-Teyşîr*, 93; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 297; Dimyâtî, *İthâf*, 335.

⁵⁶ Vâhidî, *et-Tefsîrü’l-basît*, 12: 235; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 11, 443; Râzî, *Mefâtihü’l-ğayb*, 18: 208.

“كَلْحَوَائِي” şeklinde “yâ” harfinin isbâtıyla okumuştur.⁵⁷ Nehhâs (ö. 338/950), bu konuyla ilgili şöyle demektedir: “كَلْحَوَائِي” kelimesiyle ilgili uygun olan “yâ” harfinin sabit olmasıdır. “Yâ” harfinin hazfedilmesi ise lâm-ı ta’rifin nekre bir kelimenin başına gelmesiyle ilgilidir. “جواب” ifadesinin başına “أل” “elif-lâm” takısı gelince “yâ” harfi hazfedilerek bu şekilde olmuştur.⁵⁸ el-Fârisî ise bu ifadede “أل” “elif-lâm” takısının “yâ” harfi ile beraber bulunmasını kıyasa binaen kabul edildiğini ve İbn Kesîr’in kelimenin aslının “جوابي” şeklinde olmasından dolayı “yâ” harfinin isbâtıyla vakfettiğini ifade etmiştir. Bu kelimeyi hem vakf hem de vasl halinde “yâ” harfi olmaksızın okuyanlar nahiv kuralları gereği “yâ” harfini hazfettiklerini belirtmişlerdir.⁵⁹

“وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي” (el-Kehf 18/24) âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. Mezkûr âyette geçen “أَنْ يَهْدِيَنَّ” ifadesini Nâfi, İbn Kesîr ve Ebû Amr vasl halinde Yakûb ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfi ile “يَهْدِيَنَّ” şeklinde kıraat etmiştir. Diğer kıraat âlimleri ise “يَهْدِيَنَّ” şeklinde “yâ” harfinin hazfiyle okumuşlardır.⁶⁰ el-Fârisî (ö. 377/987), bu okuyuşu kıraat âlimlerine nispet ederek aktardıktan sonra âyetin ortası olduğu için fâsıla’dan dolayı değil de kafiye’ye uygun olması açısından “yâ” harfinin isbâtıyla okunmasının güzel olduğunu belirtmiştir. “Yâ” harfinin hazfedilmesinin nedenini ise nahivle ilgili kurallarla izah etmiştir.⁶¹ Bu örneklerde görüldüğü üzere “yâ” harfinin hazfiyle ilgili Arap dilbilgisi verilerinden yararlanılmış, sarf-i ve nahvî tahliller yapılmış ve bunlarla ilgili kurallara atıfta bulunulmuştur.

1.2. “Yâ” Harfinin İsbâtıyla İlgili Kullanılan Deliller

Vakf veya vasl halinde Mushaf hattında “yâ” harfinin isbâtıyla ilgili çeşitli deliller kullanılmıştır. Bunlardan biri Mushaf hattına uygun olmasıdır. Bu delil “yâ” harfinin hazfedilmesinde de kullanılmıştır. “قَالَ أَمْذُونٌ بِأَلِ بْنِ أَبِي اللَّهِ حَيْرٌ مِمَّا أَنْبَأَكُمْ” (en-Neml 27/36) âyetinde geçen “أَمْذُونٌ” kelimesi bu konuyla ilgili örneklerdendir. İbn Kesîr, Nâfi, Ebû Amr “أَمْذُونٌ” kelimesini “nûn” ve “yâ” harfi ile “أَمْذُونِي” şeklinde okumuştur. Sahabeden Abdullah b. Mesûd’un kıraatinin de bu şekilde olduğu ifade edilmiştir.⁶² İbn Âmir, Âsım ve Kisâî hem vasl hem de vakf halinde bu ifadeyi “yâ” harfi olmaksızın “أَمْذُونِي” şeklinde okumuşlardır. Hamza, vakf halinde tek “nûn” ve “yâ” harfi ile okumuştur.⁶³ Kurtubî (ö. 671/1273), bu ifadeyle ilgili kıraat farklılığını zikrettikten sonra vakf halinde bu ifadede “yâ” harfinin olması gerektiğini belirtmiştir. Bunun nedenini de Mushaf hattına uygun olmasıyla açıklamıştır.⁶⁴

“Yâ” harfinin sâbit kılınmasıyla ilgili kullanılan delillerden bir diğeri kelime-

⁵⁷ İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-seb’*, 527; Fârisî, *el-Hucce*, 6: 10-11; Dâni, *et-Teysîr*, 119; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Kesf*, 2: 209; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 351; Dimyâtî, *İthâf*, 458.

⁵⁸ Nehhâs, *İ’râbü’l-Kur’ân*, 786; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 17: 276.

⁵⁹ Fârisî, *el-Hucce*, 6: 10-11.

⁶⁰ İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-seb’*, 389; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Kesf*, 2: 82; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 316; Dimyâtî, *İthâf*, 374;

⁶¹ Fârisî, *el-Hucce*, 5: 141.

⁶² Ferrâ, *Me’âni’l-Kur’ân*, 2: 293.

⁶³ İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-seb’*, 481-482; Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 18: 57-58; Dâni, *et-Teysîr*, 113; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Kesf*, 2: 160; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 340; Dimyâtî, *İthâf*, 428.

⁶⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 16: 162-163.

nin aslının bu şekilde olmasıdır. “فَلَا تَسْتَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ” (el-Hûd 11/46) âyetinde geçen “فَلَا تَسْتَلْنِ” ifadesi bu konuya örnek verilebilir. Ebû Ca’fer, Ebû Amr ve Verş vasl halinde; Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfi ile “فَلَا تَسْتَلْنِي” şeklinde okumuştur.⁶⁵ el-Fârîsî, bu kıraatin hüccetini açıklarken “فَلَا تَسْتَلْنِ” ifadesinin “yâ” harfi ile okunmasının delilini kelimenin aslının bu şekilde olmasıyla açıklamıştır.⁶⁶ Bazı müfessirler de aynı şekilde bu ifadede “yâ” harfinin isbâtını kelimenin aslının bu şekilde olmasıyla açıklamışlardır.⁶⁷

“Yâ” harfinin isim olarak kabul edilmesi, onun Mushaf hattında sabit kılınmasıyla ilgili ileri sürülen delillerden bir diğeridir. “لَكُمْ دِينُكُمْ وَرَبِّ دِينِ” (el-Kâfirûn 109/6) âyetinde geçen “دين” kelimesinde bu durum söz konusudur. Bu kelimeyi Ya’kûb hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfi ile “ديني” şeklinde okumuştur.⁶⁸ Bu ifadede “yâ” harfinin sabit kılınarak “ديني” şeklinde okunması bu lafızdaki “yâ” harfinin “دِينُكُمْ” kelimesindeki “ك” harfi gibi isim olmasıyla izah edilmiştir. “Yâ” harfinin hafzedilerek “يَهْدِينِ” (el-Âl-i İmrân 3/50) ve “اطيعون” (eş-Şuarâ 26/78) ifadelerinde olduğu gibi sadece kesre harekesiyle yetinilmesinin nedeni ise Mushaf hattına uymakla açıklanmıştır. Çünkü Mushafta bu kelime “yâ” harfi olmaksızın “دين” şeklinde yazılmıştır.⁶⁹ Nehhâs, bu ifadede “yâ” harfinin hafzedilmesini âyetin sonu olması ve diğer âyetlere de uygun olmasıyla açıklamış ve “yâ” harfinin hafzedilerek okunmasının uygun olduğunu belirtmiştir.⁷⁰

2. “Yâ” Harfinin Mushaf Hattında İsbâtı veya Hafzedilmesi

“Yâ” harfinin Mushaf hattında sabit kılınması iki şekilde olmaktadır. Birincisi isme, fiile veya harfe bitişen “yâ” harfinden sonra harekeli bir harf gelmesidir. Örneğin “ارِنِي اَنْظُرُ” (el-A’râf 7/143), “واَحْسُونِي وَلَا تَمِمْ” (el-Bakara 2/150), “هَدِينِي رَبِّي” (el-En’âm 6/161)⁷¹ âyetlerinde geçen “yâ” harfi Mushaf hattına uyularak vakf ve vasl halinde sabit okunmuştur. Mushaf hattında yer alarak vakf ve vasl halinde sabit olan “yâ” harfi Kur’ân’da yirmi iki yerde bulunmaktadır.⁷² “Yâ” harfinin Mushaf hattında sabit

⁶⁵ Dâni, *et-Teysîr*, 89; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 292; Dimyâtî, *İthâf*, 322.

⁶⁶ Fârîsî, *el-Hucce*, 4: 346.

⁶⁷ Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesûd, *Tefsîrül-Begavî me’âlimü’t-tenzîl*, thk. Muhammed Abdullâh en-Nemîr, Osman Cum’a Dâmîriyye ve Süleyman Müslim el-Harş) (Riyâd: Dâru Taybe, 1409), 4: 180; Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, 18: 5. Bu konuyla ilgili “وَلَا تُخْرُونَ فِي صَيْغِي” (el-Hûd 11/78) âyetinde geçen “وَلَا تُخْرُونَ” ifadesi de örnek olarak verilebilir. Ebû Amr ve Ebû Ca’fer vasl halinde “yâ” harfiyle; Yakup ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfiyle okumuştur. (İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 292; Dimyâtî, *İthâf*, 324). Râzî bu ifadenin “yâ” harfiyle okunmasını kelimenin aslının bu şekilde olmasıyla açıklamıştır. Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, 18: 34.

⁶⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 404; Dimyâtî, *İthâf*, 604.

⁶⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmîl-Kur’ân*, 22: 276-277.

⁷⁰ Nehhâs, *l’râbül-Kur’ân*, 1373.

⁷¹ Ayrıca bu konuyla ilgili “وَرَأَى اَعْدَاءَ بَاكَ” (el-Âl-i İmrân 3/36), “تَوَفَّى مُسْلِمًا” (el-Yûsuf 12/101), “فَلَا تَسْتَلْنِي عَنِّ” (el-Kehf 18/70) âyetlerinde geçen “وَرَأَى اَعْدَاءَ بَاكَ” kelimeleri örnek verilebilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Temel, *Kur’an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*, 113-115.

⁷² Bu âyetler için bk. “واَحْسُونِي” (el-Bakara 2/150), “بَاتِي بِالشَّمْسِ” (el-Âl-i İmrân 3/31), “بَاتِي” (el-En’âm 6/158), “هَدِينِي” (el-En’âm 6/161), “بَاتِي” (el-A’raf 7/53), “الْمُهَيْدِي” (el-A’raf 7/178), “بَاتِي” (el-En’âm 6/158), “مَا تَبَعِي” (Yûsuf 12/65), “مِنْ دِينِي” (Yûnus 10/104), “مِنْ اَتْبَعِي” (Yûsuf 12/108), “بَاتِي” (en-Nahl 16/111), “فَلَا تَسْتَلْنِي” (el-Kehf 18/70), “فَاتَّبِعُونِي” (Tâhâ 20/90), “أَنْ يَهْدِيَنِي” (el-Kasas 28/22), “وَأَنْ هَدِينِي” (Yâsîn 36/61), “الْأَيْدِي” (Sâd 38/45), “دِينِي” (ez-Zümer 39/14), “يَتَّبِعِي” (ez-Zümer 39/24), “هَدِينِي” (ez-Zümer 39/57), “أَخْرَجْتَنِي” (el-Münâfikûn 63/10), “دُعَايِي” (Nûh 71/6) Atiyye Kâbil Nasr, *Ğayetü'l-mürîd*

olmasının ikinci şekli ise “yâ” harfinden sonra sâkin bir harf gelmesidir. Bu özellikteki kelimelerin bir kısmında “yâ” harfi “مُجِّلُ الصَّيِّدِ” (el-Mâide 5/1), “حَاضِرِي الْمَسْجِدِ” (el-Bakara 2/196), “مُعْجِزِي اللَّهِ” (et-Tevbe 9/2) örneklerinde olduğu gibi cem-i müzekker-i sâlime bitişik olarak gelmiştir. Bir kısmında ise “بِهَادِي الْعُمِّي” (en-Neml 27/81), “عَهْدِي” (el-Bakara 2/124) örneklerinde olduğu üzere masdar’a nispet edilmiştir. Diğer bir kısmında ise “yâ” harfi “وَيُرِي الصَّدَقَاتِ” (el-Bakara 2/276), “وَمَا تُعْنِي الْآيَاتُ” (Yûnus 10/101) âyetlerinde ise fiile; “مُخْزِي الْكَافِرِينَ” (et-Tevbe 9/2), “وَأَيُّدِي الْمُؤْمِنِينَ” (el-Haşr 59/2) âyetlerinde ise isme nispet edilmiştir. Bu örneklerde görüldüğü üzere hem “yâ” harfi hem de ondan sonra gelen harf sâkindir. Bu nedenle “yâ” harfi vasl halinde hazfedilmekte; vakf halinde ise sabit olmaktadır.⁷³

Mushaf hattından vakf veya vasl halinde hazfedilen “yâ” ile ilgili üç hüküm bulunmaktadır. Birincisi “yâ” harfinin hem vakf hem de vasl halinde hazfedilmesidir. “رَانَ” (Nûr 24/3) ve “بِكَافٍ” (ez-Zümer 39/36) kelimelerinde nâkis isimlerde hazfedilen “yâ” harfi bu özelliktedir. İkincisi ise lââm-ı ta’rife bitişik olarak gelen ve bu yönüyle Mushaf hattından hazfedilen “yâ”dır. “آتِي” (el-Ahzâb 33/1) ifadesinde mebnî olan emir fiilden ve “وَلَا تَبِغِ الْفَسَادَ” (el-Kasas 28/77) âyetinde ise fiili muzâri’den sonra lââm-ı ta’rife bitişik olarak gelmesi sebebiyle hazfedilen “yâ” harfi bu özelliğe örnek olarak verilebilir. Üçüncüsü ise lââm-ı ta’rife bitişik olup kendisinden sonra hemze-i vasl gelen “yâ” harfidir.⁷⁴

3. Vasl Halinde Sabit Olan “Yâ” Harfinin Vakf Halinde İsbât veya Hazfedilişinde İhtilaf Olması

Vasl halinde sabit olan vakf halinde ise okunup okunmaması konusunda ihtilaf olan “yâ” harfi iki şekilde bulunmaktadır. Birincisi yâ-i mütekellime’ye muzâf olan isimlerden “yâ”nın hazfedilmesidir. Bu konuyla ilgili olarak “رَبِّ ابْنِ لِي” (et-Tahrîm 66/11), “رَبِّ أَرْنِي” (el-Bakara 2/260) âyetleri örnek verilebilir. Görüldüğü üzere bu âyetlerde “رَبِّ” kelimesinin başında nidâ edati hazfedilmiş ve kendisinden sonra hemze-i vasl veya harekeli bir harf bulunmaktadır. Başında nidâ harfi hazfedilmemiş kelimelerde ise “يَا قَوْمِ اعْمَلُوا” (ez-Zümer 39/39) örneğinde olduğu gibi hazfedilen yâ’dan sonra sadece hemze-i vasl veya “يَا عِبَادَ الَّذِينَ” (ez-Zümer 39/10) âyetinde görüldüğü üzere lââm-ı ta’rifle beraber hemze-i vasl bulunmaktadır. Bu şekilde gelen kelimelerde “yâ” harfi hazfedilmektedir.⁷⁵ Vasl halinde sabit olan vakf halinde okunup okunmaması konusunda ihtilaf olan “yâ”nın ikinci şekli ise kendisinden

fi ilmi’t-tecvîd (Riyâd: 1409), 202-203; Temel, *Kur’an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*, 115-117.

⁷³ Nasr, *Gâyetü’l-mürîd*, 205-206; Temel, *Kur’an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*, 115-117.

⁷⁴ Hafs’a göre şu on beş âyette geçmektedir: “يُؤْتِ اللَّهُ” (en-Nisâ 4/146), “وَاحْتَسِبُونَ الْيَوْمَ” (el-Mâide 5/3), “تَنْجِ” (en-Nâziât 79/16), “بِالْوَادِ الْقُدْسِ” (el-Kasas 28/30), “الْوَادِ الْأَيْمَنِ” (Tâhâ 20/12), “بِالْوَادِ الْقُدْسِ” (Yûnus 10/103), “الْمُؤْمِنِينَ” (en-Neml 27/18), “وَادِ النَّعْلِ” (er-Rûm 30/53), “بِهَادِي الْعُمِّي” (el-Hac 22/54), “هَادِي الَّذِينَ” (er-Rûm 30/53), “إِنْ يَرِدُنِ الرَّحْمَنُ” (Yâsîn 36/23), “صَالِ الْجَحِيمِ” (es-Sâffât 37/163), “يُنَادِ الْمَادُ” (Kâf 50/41), “مَتَمَّاعُنِ النَّذُرُ” (el-Kamer 54/5), “الْحُجُورِ” (er-Rahimân 55/24), “أَلْحُجُورِ الْكُنُوسِ” (et-Tekvîr 81/16) Nasr, *Gâyetü’l-mürîd*, 207-208; Temel, *Kur’an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*, 117-120.

⁷⁵ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 179.

sonra hareketli bir harf bulunan zâid “yâ”ların⁷⁶ hazfedilmesidir. Bunlar Kur’ân-ı Kerim’de yüz yirmi bir yerde geçmektedir.⁷⁷

3.1. Vasl veya Vakf Halinde “Yâ” Harfinin İsbâtı veya Hazfi Konusunda İhtilaf Olması

3.1.1. “Yâ” Harfinin Asliyye- Gayr-i Asliyye Olması

Mushaf hattında isbâtı veya hazfedilmesi konusunda ihtilaf olan “yâ”lar yüz yirmi bir yerde geçmektedir.⁷⁸ Bunlardan on sekiz tanesi asliyye diğerleri ise gayr-i asliyyedir. Asliyye olanlardan on üç tanesi âyet ortasında yer almaktadır. Bunlar “الدَّاعِ” (el-Bakara 2/87; el-Kamer 54/6, 8), “يَأْتِ” (Hûd 11/105), “المُهْتَدِ” (el-İsrâ 17/97; el-Kehf 18/17), “تَنْبَغِ” (el-Kehf 18/64), “وَالْبَادِ” (el-Hac 22/25), “كَمَا جُؤَابِ” (es-Sebe 34/13), “الجَوَارِي” (eş-Şûrâ 42/32), “الْمَنَادِ” (el-Kâf 50/41), “يَرْتَعِ” (el-Yûsuf 12/12) ve “يَتَنِّي” (el-Yûsuf 12/90) şeklinde âyetlerinde geçen lafızlardır.

Âyet sonunda yer alanlar ise iki şekilde bulunmaktadır. Birincisi âyet sonunda asliyye olanlar “التَّعَالِ” (er-Ra’d 13/9), “التَّلَاقِ” (el-Mü’min 40/15), “التَّنَادِ” (el-Mü’min 40/32), “يَسِرُ” (el-Fecr 89/4) ve “بِالْوَادِ” (el-Fecr 89/9) olmak üzere Kur’ân’da beş yerde geçmektedir.⁷⁹ İkincisi gayr-i asliyye olanlar Kur’ân’da yüz üç yerde geçmektedir. Gayr-i asliyye olanlar da âyet ortasında ve sonunda olmak üzere iki şekilde gelmiştir. “دَعَانِ” (el-Bakara 2/186), “وَاتَّقُونَ” (el-Bakara 2/197) ve “وَمَنْ اتَّبَعَنِي” (Âl-i İmrân 3/20) şeklinde yirmi iki yerde⁸⁰ âyet ortasında yer almaktadır. “فَارْهَبُونَ” (el-Bakara 2/40), “فَاتَّقُونَ” (el-Bakara 2/41) ve “تَكْفُرُونَ” (el-Bakara 2/152) şeklinde seksen bir yerde⁸¹ ise âyet sonunda yer almaktadır.

3.1.2. “Yâ” Harfinin İsme veya Fiile Nispet Edilmesi

Vasl veya vakf halinde Mushaf hattında yazılıp yazılmaması konusunda ihtilaf olan “yâ” harfi, “isme nispet edilenler” ve “fiile nispet edilenler” olmak üzere iki kısmında incelenebilir.

3.1.2.1. İsme Nispet Edilmesi

Vakf ya da vasl halinde kurrâ arasında hazfedilip hazfedilmemesi konusunda

⁷⁶ “zâid” fiilinin ism-i fâilî olan “zâid” kelimesi artan, çoğalan, ilave, fazla anlamına gelmektedir. İstilahta ise ziyâdelik kelimenin aslı harflerine bir veya birden çok harf ilâve etmektir. İbn Manzûr, *Lisânü'l-arâb*, 3: 1897.

⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Mer’âşî Saçaklı Zade, *Cühdü'l-Mukil* (Amman: Dârü Ammâr, 1429/2008), 324-345; Nasr, *Gâyetü'l-mürîd*, 208-210; Temel, *Kur’an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*, 120-122.

⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 179-182. Ayetler için Ek 1’e bk.

⁷⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 179-182.

⁸⁰ Bu konuyla ilgili diğer ayetler için bk. “وَحَافُونَ” (Âl-i İmrân 3/175), “وَإِخْتَبُونَ” (el-Mâide 5/44), “وَقَدْ هَدَيْنَا” (el-En’âm 6/80) ve “كَبِدُونَ” (el-A’râf 7/195), “فَلَا تَسْبَلِينَ” (Hûd 11/46), “وَلَا تَخْرُونِ” (Hûd 11/78), “تَوْتُونَ” (Yûsuf 12/66), “أَشْرَ تَكْمُونَ” (İbrâhîm 14/22), “أَخْرَجَنِي” (el-İsrâ 17/62), “أَنْ يَهْدِينَ” (el-Kehf 18/24), “أَنْ تُعَلِّمَنِي” (el-Kehf 18/66), “أَنْ تُؤْتِيَنِي” (el-Kehf 18/40), “أَنْ تُرِنَ” (el-Kehf 18/39), “تَنْبَغِينَ” (Tâhâ 20/93), “مَنْ آتَيْنَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ” (en-Neml 27/36), “يَا عِبَادَ” (ez-Zümer 39/16), “فَيَسِّرْ-عِبَادَ” (ez-Zümer 39/17), “أَتَّبِعُونَ أَهْدِيَكُمْ” (el-Mü’min 40/38), “وَأَتَّبِعُونَ هَذَا” (ez-Zuhruf 43/61).

⁸¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 179-182. Gayr-i asliyye olanlardan âyetin sonunda yer alanlar için Ek 2’e bk.

ihtilaf olan zâid “yâ” harfinden isme nispet edilenler Mushafta otuz dört yerde geçmektedir. Bunlardan yirmi altısı âyet sonunda,⁸² sekizi ise âyet ortasında⁸³ yer almaktadır.

İsmlere nispet edilerek âyetin ortasında bulunan “yâ” harfiyle ilgili “أَجِيبْ دَعْوَةَ” الدَّاعِ إِذَا دَعَا (el-Bakara 2/186) âyeti örnek verilebilir. Bu âyette geçen “الدَّاعِ” kelimesini Ebû Amr (ö. 154/771), Ebû Ca’fer (ö. 130/747-48) ve Verş (ö. 197/812) sadece vasl halinde; Ya’kûb (ö. 205/821) ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfini sabit kılarak “دَعَايِ الدَّاعِي” şeklinde okumuştur. Diğer kıraat âlimleri ise “الدَّاعِ” lafzını “yâ” harfiyle “دَعَايِ” şeklinde; “دَعَايِ” kelimesini ise “yâ” harfi olmaksızın okumuştur.⁸⁴ Dimyâtî (ö. 1117/1705), bu iki vechin de sahih olduğunu ancak “yâ” harfinin hafzedilmesinin daha çok kullanıldığını ve bu okuyuşun daha meşhur olduğunu belirtmiştir.⁸⁵ Bazı tefsir kaynakları da söz konusu âyette geçen bu kıraat farklılığına yer vermiştir.⁸⁶

İsmlere nispet edilerek vasl veya vakf halinde Mushafta yazılıp yazılmaması konusunda ihtilafı olan “yâ” harfinin tenvin’den dolayı nâkıs isimlerden hafzedildiği söylenilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak “وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ” (er-Ra’d 13/7), “وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ” (er-Ra’d 13/33), “وَمَا هُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَاقٍ” (er-Ra’d 13/11), “وَمَا هُمْ مِنْ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ” (er-Ra’d 13/34) âyetlerinde geçen “هَادٍ” “وَاقٍ” “وَاقٍ” kelimeleri örnek verilebilir. Bu lafızları İbn Kesîr (ö. 120/738) dışındaki kıraat âlimleri sukûn üzere vakf yaparak okumuşlardır. İbn Kesîr ise vakf halinde kelimelerin aslı üzerine yani “yâ” harfiyle “وَاقِي” “وَاقِي” “وَاقِي” şeklinde kıraat etmiştir. Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfiyle okumuştur.⁸⁷

“Yâ” harfinin isbâtıyla vakfetmeyenler ise vasl halinde “هَذَا قَاضٍ هَادٍ وَاقٍ” kelimele-
rindeki gibi sâkin olduğu ve iltikâ-i sâkineyn’e sebebiyet verdiğiinden dolayı “yâ”
harfini hafzettiklerini ifade etmişlerdir. Nitekim vakf halinde tenvin mecrûr da olsa
merfû da olsa hafzedilmiş ve harekeden bedel kelimeye herhangi bir harf de eklen-
memiştir. Vakf halinde “دَاعٍ هَادٍ وَاقٍ” şeklindeki gibi kelimelerin sukûn üzere olması çok
yaygındır. “Yâ” harfinin isbâtıyla vakf yapanlar ise Araplardan güvenilir olan bazı
kimselerin “دَاعِي عَمِي” şeklinde “yâ” harfiyle vakfettikleri için bu şekilde kıraat ettik-
lerini belirtmişlerdir.⁸⁸

“Yâ” harfi bazen “ال” “elif -lâm” takısı almış kelimelerden de hafzedilmiştir.

Sözelimi

~~13.9~

عَالِمِ الْعَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرِ الْمُتَعَالِ (er-Ra’d 13/9) âyetinde geçen “الْمُتَعَالِ” kelimesinde bu durum

⁸² “يَا عِبَادِ” (el-Fecr 89/9), “الْمُنَادِ” (el-Mü’min 40/32), “الْمُنَادِ” (el-Mü’min 40/15), “الْمُنَادِ” (er-Ra’d 13/9), “الْمُنَادِ” (ez-Zümer 39/16), “الْمُنَادِ” (ez-Zümer 39/17), “الْمُنَادِ” (er-Ra’d 13/29), “الْمُنَادِ” (er-Ra’d 13/30), “عَقَابِ” (er-Ra’d 13/32), “وَعِيدِ” (İbrâhîm 14/14), “دُعَاءِ” (İbrâhîm 14/40), “تَكْوِينِ” (el-Hac 22/44), “وَتَنْزِيلِ” (el-Fâtır 35/26), “عَذَابِ” (Sâd 38/8), “عَقَابِ” (Sâd 38/14), “عَقَابِ” (el-Mü’min 40/5), “وَعِيدِ” (Kâf 50/14, 45), “وَتَنْزِيلِ” (el-Kamer 54/16, 18, 21, 30, 37, 39), “تَنْزِيلِ” (el-Mülk 67/17), “تَكْوِينِ” (el-Mülk 67/18), “وَلِيِّ دِينِ” (el-Kâfirün 109/6).

⁸³ “الدَّاعِ” (el-Bakara 2/87; el-Kamer 54/6, 8), “الْمُهَيَّبِ” (el-İsrâ 17/97; el-Kehf 18/17), “وَالْبَادِ” (el-Hac 22/25), “الْمُهَيَّبِ” (es-Sebe 34/13), “الْحَوَارِيِّ” (eş-Şûrâ 42/32), “الْمُنَادِ” (Kâf 50/41).

⁸⁴ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 237; ed-Dimyâtî, *İthâf*, 200.

⁸⁵ Dimyâtî, *İthâf*, 200.

⁸⁶ Begavî, *Me’âlimü’l-tenzil*, 1: 205; Râzî, *Mefâtihü’l-ğayb*, 5: 104.

⁸⁷ İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-seb’*, 360; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 298; ed-Dimyâtî, *İthâf*, 339.

⁸⁸ Fârişi, *el-Hucce*, 5: 23-24; Vâhidî, *et-Tefsîrü’l-basî*, 12: 363.

söz konusudur. İbn Kesîr ve Ya’kûb hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfinin isbâtıyla okumuşlardır. Diğer kurrâ ise hem vakf hem de vasl halinde “yâ” harfini hazf ederek kıraat etmişlerdir.⁸⁹ “Yâ” harfinin isbâtını tercih eden okuyuşa göre “قاض” ve “غاز” kelimelerinde olduğu gibi kıyasa binaen “ال” “elif-lâm” takısı bu kelimedenden kabul edilmemiştir. Çünkü bu kelime tenvin konumunda olmadığından “هذا القاضي” ifadesinde olduğu gibi ism-i fail olduğu için vakf halinde açık bir şekilde “yâ” harfinin olması daha uygundur. Vasl halinde de lâm-ı ta’rifle beraber bulunduğu için “yâ”nın isbâtı gereklidir. Eğer ism-i failde lâm-ı ta’rif olmasaydı “هذا قاضي” ifadesinde olduğu gibi “yâ” harfinin hazfedilmesi gerekirdi. Vasl halinde bu ifadeden “yâ” harfinin hazfedilmesi ise fâsıla’ların kafîye’ye benzerliğiyle izah edilmiştir.⁹⁰ Tahfif maksadıyla da “yâ” harfinin hazfedildiği ifade edilmiştir. Nitekim müfessirlerden er-Râzî (ö. 606/1209) bu ifadeyle ilgili kıraat farklılığını naklettikten sonra tahfif maksadıyla “yâ” harfinin hazfedildiğini belirtmiştir.⁹¹

İsimlerde yâ-i mütekellime’ye muzâf olanlardan da “yâ” harfinin isbâtı veya hazfî konusunda kıraat âlimleri arasında ihtilaf vardır. Sözelimi “يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ” (ez-Zuhruf 43/68) âyetinde geçen “عِبَادِ” kelimesiyle ilgili böyle bir durum söz konusudur. Nâfi’ (ö. 169/785), Ebû Amr, İbn Âmir (ö. 118/736) ve Ebû Ca’fer vasl ve vakf halinde “yâ” harfini sâkin okumuşlardır. Çünkü Şam ve Medinelilerin Mushafında bu kelime “yâ” harfi ile yazılmıştır. Ebû Bekr b. Şu’be, vasl halinde fethalı; vakf halinde ise sâkin okumuştur. Diğer kıraat âlimleri ise vakf ve vasl halinde “yâ” harfini hazfetmişlerdir.⁹² Aslında genel kural olarak başında nidâ harfi hazfedilmemiş olan ve kendinden sonra hemze-i vasl olan isimlerde “yâ” harfi hazfedilmiştir. Nitekim “قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ” (ez-Zümer 39/39) âyetinde geçen “قَوْمِ” kelimesinde bu durum söz konusudur. Aynı şekilde lâm-ı ta’rifle beraber hemze-i vasl bulunan “قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا” (ez-Zümer 39/10) âyetinde geçen “عِبَادِ” ismindeki “yâ” harfi hazfedilmiştir. Bu özellikte olmakla beraber kıraat âlimleri “يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا” (el-Ankebût 29/56; ez-Zümer 39/53) âyetlerinde geçen “عِبَادِي” kelimesindeki “yâ” harfinin isbât ile okunmasında ittifak etmişlerdir.⁹³

3.1.2.2. Fiile Nispet Edilmesi

Mushaf hattında vasl veya vakf halinde hazfedilip hazfedilmemesi konusunda ihtilaf vuku bulan “yâ” harfinden fiile nispet edilenler Kur’ân’da seksen altı yerde geçmektedir. Bunlardan yirmi beş’i âyet ortasında;⁹⁴ altmış bir’i ise âyet sonunda

⁸⁹ İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Sab’*, 358; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 298; Dimyâtî, *İthâf*, 339.

⁹⁰ Fârisî, *el-Hucce*, 5: 13-14; Vâhidî, *et-Tefsîrû’l-basît*, 12: 303.

⁹¹ Râzî, *Mefâtihü’l-ğayb*, 19: 18.

⁹² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 370; Dimyâtî, *İthâf*, 497.

⁹³ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 180.

⁹⁴ “بَاتٍ” (el-Hûd 11/105), “تَبِعَ” (el-Kehf 18/64), “يَرِيعَ” (el-Yûsuf 12/12), “يَتَّبِعِي” (el-Yûsuf 12/90), “دَعَانِ” (el-Bakara 2/186), “وَاتَّبَعُونَ” (el-Bakara 2/197), “وَمَنْ أَتَّبِعِينَ” (el-Âl-i İmrân 3/20), “وَأَخَافُونَ” (el-Âl-i İmrân 3/175), “وَأَخْشَوْنَ” (el-Mâide 5/44), “وَقَدْ هَدَيْنَ” (el-En’âm 6/80), “كَذِبِدُونَ” (el-A’râf 7/195), “فَلَا تَسْبِغْنَ” (el-Hûd 11/46), “وَلَا تَخْرُوجْنَ” (el-Hûd 11/78), “تُؤْتُونَ” (el-Yûsuf 12/66), “أَشْرَكْتُمْ” (el-İbrâhîm 14/22), “أَخْرَجْنَ” (el-İsrâ 17/62), “أَنْ يُبَدِينَ” (el-Kehf 18/24), “أَنْ تُعَلِّمَنَّ” (el-Kehf 18/66), “أَنْ يُؤْتِينَ” (el-Kehf 18/40), “أَنْ تَرَيْنَ” (el-Kehf 18/39), “تَصْبِعَنَّ” (et-Tâhâ 20/93), “أَتُحَدِّثْنَ” (en-Neml 27/36), “أَتَبِعُونَ أَهْدِيكُمْ” (el-Mü’min 40/38), “وَأَتَّبِعُونَ هَذَا” (ez-Zuhruf 43/61).

yer almaktadır. Fiillere nispet edilerek hazfedilmesi konusunda kurrâ arasında ihtilaf olan “yâ” harfinin lâm-ı tariften önce geldiği ve iltikâ-i sâkineyn’e sebep olduğu için Mushaftan hazfedildiği ifade edilmiştir. “إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ” (Yâsîn 36/23) âyetinde geçen “يُرِدْنِ” kelimesi bu konuyla ilgili örneklerdendir. Bu kelimeyi Ebû Ca’fer hem vasl hem de vakf halinde “يُرِدْنِي” şeklinde fethalı “yâ” harfi ile okumuştur. Ya’kûb ise “يُرِدْنِي” olarak hem vasl hem de vakf halinde sâkin “yâ” harfi ile diğer kıraat âlimleri ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfini hazfederek okumuşlardır.⁹⁵ Bu ifadede “yâ” harfini hazfedenler iltikâ-i sâkineyn’den dolayı bu şekilde okuduklarını belirtmişlerdir.⁹⁶

Fiillere nispet edilerek vasl veya vakf halinde Mushafta olup olmaması konusunda ihtilafı olan “yâ” harfinin fiillerde son harf olması ve kesra harekesinin kendisine delalet etmesi sebebiyle hazfedildiği belirtilmiştir. Örneğin “إِنْ تَرِنَ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالًا” (el-Kehf 18/39) âyetinde geçen “تَرِنَ” fiili bu konuyla ilgili örneklerdendir. Bu fiili Nâfi’ ve Ebû Amr vasl halinde “yâ” harfini sabit kılarak “تَرِنِي” şeklinde okumuşlardır. Kisâî (ö. 189/805) ise vasl halinde “yâ” harfinin hazfiyle kıraat etmiştir. Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfinin isbâtıyla “تَرِنِي” olarak okumuştur.⁹⁷ Ayrıca “إِنْ تَرِنَ” “beni... görüyorsan” anlamındaki fiilin sonundaki “nûn” ile “yâ” harfinin mefûl olduğunu,⁹⁸ ancak “yâ” harfinin kesra harekesinin kendisine delâlet etmesi dolayısıyla hazfedildiği ifade edilmiştir.⁹⁹

3.1.3. “Yâ” Harfinin Âyet Ortasında veya Sonunda Yer Alması

Vasl veya vakf halinde Mushaf hattında isbat edilmesi ve hazfedilmesi konusunda kurrâ arasında ihtilaf olan zâid “yâ”lar âyet ortasında ya da sonunda olmak üzere iki şekilde yer almaktadır. “Yâ” harfi Mushafta otuz beş yerde âyet ortasında; seksen altı yerde ise âyet sonunda bulunmaktadır.¹⁰⁰ Görüldüğü üzere zâid “yâ”ların çoğunluğu âyet sonunda zikredilmektedir. Bu konuyla ilgili isme nispet edilenlerden ve fiile nispet edilenlerden birer örnek vermekle yetineceğiz. Sözelimi “وَحُسْنُ مَأَبٍ” (er-Ra’d 13/29) “وَالْيَهُ مَتَابٍ” (er-Ra’d 13/30) “فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ” (er-Ra’d 13/32) âyetlerinde geçen “مَأَبٍ” “مَتَابٍ” “عِقَابِ” kelimeleri isme nispet edilerek âyet sonunda yer alan “ya” harfiyle ilgili örneklerdendir. Söz konusu âyette geçen “مَأَبٍ” “مَتَابٍ” “عِقَابِ” kelimelerinde “ya” harfinin isbâtı konusunda kıraat imâmları ihtilaf etmiştir. Bu kelimeleri Ya’kûb, hem vasl hem de vakf halinde “مَأَبِي”, “مَتَابِي”, “عِقَابِي” şeklinde “yâ” harfiyle; diğer kıraat âlimleri ise “yâ” harfi olmaksızın okumuştur.¹⁰¹ İsme nispet edilerek

⁹⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 356; Dimyâtî, *İthâf*, 466.

⁹⁶ Nehhâs, *İ'râbü'l-Kur'ân*, 818; Dimyâtî, *İthâf*, 466.

⁹⁷ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'*, 391-392; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 2: 82-83; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 316; Dimyâtî, *İthâf*, 374.

⁹⁸ “إِنْ تَرِنَ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ” âyetindeki “أَقَلَّ” kelimesini İsâ b. Ömer merfu ile okumuş ve o, “أَنَا” lafzını mübedâ ve “أَقَلَّ” kelimesini de onun haberi olarak kabul ederken cümleyi de ikinci mefûl konumunda değerlendirmektedir. Birinci mefûl ise “إِنْ تَرِنَ” anlamındaki fiilin sonundaki “nûn” ile “yâ” harfleridir. Nehhâs, *İ'râbü'l-Kur'ân*, 543-544; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 3: 588; Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelüsî b. Âtiyye, *el-Muharraru'l-vecîz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 3: 518; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 13: 282.

⁹⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 13: 282.

¹⁰⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 179-182.

¹⁰¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 298; Dimyâtî, *İthâf*, 340.

âyetin ortasında yer alan “yâ” harfine “وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ” (el-İsrâ 17/97) âyeti örnek verilebilir. Bu âyette geçen “المُهْتَدِ” kelimesini Nâfi, Ebû Ca’fer ve Ebû Amr vasl halinde; Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfi ile kıraat etmiştir.¹⁰²

“قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبْتَنِي” (el-Mü’minûn 23/26, 39); “وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ” (el-Mü’minûn 23/52) “قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ” (el-Mü’minûn 23/99) “وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ” (el-Mü’minûn 23/98) “قَالَ أَحْسَبُ أَفِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ” (el-Mü’minûn 23/108) âyetleri fiile nispet edilerek âyetin sonunda yer alan “yâ”lara örnek olarak verilebilir. Bu âyetlerde geçen “كَذَّبْتَنِي”, “فَاتَّقُونِ”, “ارْجِعُونِ”, “يَحْضُرُونِ”, “تُكَلِّمُونِ” ifadelerini kıraat âlimlerinden sadece Ya’kûb hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfi ile okumuş, diğer kıraat âlimleri ise “yâ” harfini hafzederek okumuşlardır.¹⁰³

“فَلَا تَسْئَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ” (el-Hûd 11/46) âyetinde geçen “فَلَا تَسْئَلْنِ” ifadesi fiile nispet edilen ve âyetin ortasında yer alan “yâ” harfine misal verilebilir. Bu âyette geçen “فَلَا تَسْئَلْنِ” ifadesini Ebû Ca’fer, Ebû Amr ve Verş vasl halinde “yâ” harfiyle okumuş, Ya’kûb ise hem vasl hem de vakf halinde “فَلَا تَسْئَلْنِي” şeklinde “yâ” harfi ile okumuştur.¹⁰⁴ “فَلَا تَسْئَلْنِ” ifadesinin “yâ” harfi ile okunması kelimenin aslına binaen olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁵ Nitekim müfessirlerden bazıları da bu kıraat farklılığını zikrederek “yâ” harfinin isbâtını kelimenin aslının bu şekilde olmasıyla açıklamışlardır.¹⁰⁶

Sonuç

“Yâ” harfinin vakf ve vasl halinde Mushaf hattında sabit olması, Mushaf hattından hafzedilmesi veya vakf halinde okunmakla beraber vasl halinde okunup okunmayacağı konusunda âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Kıraat âlimleri arasında genellikle Ya’kûb ve İbn Kesîr’in hem vasl hem de vakf halinde “yâ” harfini sabit kılarak okuduğu görülmüştür. “Yâ” harfinin isbâtının veya hafzedilmesinin Mushaf arasında da farklı olduğu Medine ve Şâmlıların Mushafında “yâ” harfinin sabit olduğu diğer Mushafalarda ise hafzedildiği tespit edilmiştir.

Kıraat kaynaklarının yanı sıra rivâyet, dirâyet ve ahkâm tefsirlerinin çoğu Mushaf hattında sabit olması veya hafzedilmesi konusunda ihtilaf olan ve âyetin anlamına etkisi olmayan “yâ” harfinin okuyuşuyla ilgili kıraatlere yer vermiş ve “yâ” harfinin hafzedilmesi veya sabit olması konusunda çeşitli deliller zikretmişlerdir. “Yâ” harfinin hafzedilmesiyle ilgili Mushaf hattına uygunluk, nahiv kuralları, Arap şiiri ve kelamı, fâsıla’ya (âyet sonu) uygunluk şeklinde çeşitli deliller kullanılmış ve okuyuşların hücceti bu delillerle yapılmıştır. “Yâ” harfinin sabit olmasının hücceti ise Mushaf hattına uygunluk, isim olarak kabul edilmesi ve kelimenin aslının bu şekilde olmasıyla yapılmıştır. Sonuç olarak Arapça olarak indirilen Kur’ân-ı Kerîm; dil, belâğat ve üslup bakımından hiçbir edebi türe benzemeyen mükemmel bir yapıya sahiptir. Kur’ân’ın bu mükemmel edebi vasfı, kelimelerin ve cümlelerin ahenk ve

¹⁰² Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 2: 53; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 309; Dimyâti, *İthâf*, 361.

¹⁰³ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 330; Dimyâti, *İthâf*, 403, 406, 407.

¹⁰⁴ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2: 292; Dimyâti, *İthâf*, 322.

¹⁰⁵ Fârisî, *el-Hucce*, 4: 346.

¹⁰⁶ Begavî, *Me’âlimü’t-tenzil*, 4: 180; Râzî, *Mefâtihü’l-ğayb*, 18: 5.

uyumu, bazı harflerin hazfi veya isbâtı gibi özellikleriyle eşsiz bir musikî yapı oluşturarak hem okuyanda hem de dinleyende önemli etkiler bırakmıştır.

Ek 1:

"الدَّاعِ" (el-Bakara 2/87)	"دَعَانِ" (el-Bakara 2/186)	"وَاتَّقُونَ" (el-Bakara 2/197)	"فَارْهَبُونَ" (el-Bakara 2/40)	"فَاتَّقُونَ" (el-Bakara 2/41)	"تَكْفُرُونَ" (el-Bakara 2/152)	"وَمَنْ آتَيْنَا" (Âli İmrân 3/20)
"وَخَافُونَ" (Âli İmrân 3/175)	"وَاطِيعُونَ" (Âli İmrân 3/50)	"وَإِخْشَائِهِمْ" (el-Mâide 5/44)	"وَقَدْ هَدَيْنَا" (el-En'âm 6/80)	"كِيدُونَ" (el-A'râf 7/195)	"فَلَا تُنظِرُونَ" (el-A'râf 7/195)	"وَلَا تُنظِرُونَ" (Yûnus 10/71)
"يَأْتِ" (Hûd 11/105)	"فَلَا تَسْبَلِي" (Hûd 11/46)	"وَلَا تُخْزُونَ" (Hûd 11/78)	"ثُمَّ لَا تُنظِرُونَ" (Hûd 11/55)	"يَرْبَعُ" (Yûsuf 12/12)	"يَبِي" (Yûsuf 12/90)	"تُؤْتُونَ" (Yûsuf 12/66)
"فَارْسِلُون" (Yûsuf 12/45)	"وَلَا تَقْرُبُون" (Yûsuf 12/60)	"أَنْ تُفْتَدُونَ" (Yûsuf 12/94)	"[er- Ra'd 13/9]	"مَابٍ" (er-Ra'd 13/29)	"مَنَابٍ" (er-Ra'd 13/30)	"[er- Ra'd 13/32]
"أَمْرٌ كُتُمُونَ" (İbrâhîm 14/22)	"وَوَيْدِي" (İbrâhîm 14/14)	"دَعَائِي" (İbrâhîm 14/40)	"فَلَا تَفْضَحُونَ" (el-Hicr 15/68)	"وَلَا تُخْزُونَ" (el-Hicr 15/69)	"فَاتَّقُونَ" (en-Nahl 16/51)	"فَارْهَبُونَ" (en-Nahl 16/2)
"[el- İsrâ 17/97]	"[el- İsrâ 17/62]	"[el- Kehf 18/17]	"[el- Kehf 18/64]	"أَنْ يَبْدِينَ" (el-Kehf 18/24)	"أَنْ تُعَلِّمِينَ" (el-Kehf 18/66)	"أَنْ يُؤْتِينَ" (el-Kehf 18/40)
"[el- Kehf 18/39]	"[Tâhâ 20/93]	"فَاعْبُدُون" (el-Enbiyâ 21/25, 92)	"فَلَا تَسْتَعْجِلُونَ" (el-Enbiyâ 21/37)	"[el- Hac 22/44]	"وَالْبَادِ" (el-Hac 22/25)	"[el- Mü'minûn 23/26, 39]
"[el- Mü'minûn 23/52]	"[el- Mü'minûn 23/99]	"تُكَلِّمُونَ" (el-Mü'minûn 23/108)	"يُخْضِرُونَ" (el-Mü'minûn 23/98)	"يَكْذِبُونَ" (eş-Şuarâ 26/12)	"يَقْتُلُونَ" (eş-Şuarâ 26/14)	"سَيِّدِينَ" (eş-Şuarâ 26/62)
"[eş- Şuarâ 26/78]	"[eş-Şuarâ 26/79]	"[eş- Şuarâ 26/80]	"[eş- Şuarâ 26/81]	"كُذِّبُونَ" (eş-Şuarâ 26/117)	"وَاطِيعُونَ" (Şuara 26/108, 110, 126, 131, 144, 150, 163, 179)	"فَمَا أَتَيْنَا بِالله" (en-Neml 27/36)
"حَتَّى تَشْهَدُونَ" (en-Neml 27/32)	"أَنْ يَقْتُلُونَ" (el-Kasas 28/33)	"أَنْ يَكْذِبُونَ" (el-Kasas 28/34)	"فَاعْبُدُونَ" (el-An-kebût 29/56)	"كَالْجَوَابِ" (es-Sebe 34/13)	"[el- Fâtır 35/26]	"وَلَا يُقْدُونَ" (Yâsîn 36/23)

“فَاسْمَعُونَ” (Yâsîn 36/25)	“لِتُرِيدِينَ” (es- Sâffât 37/56)	“سَيَهْدِينَ” (es-Sâffât 37/99)	“عَدَابٍ” (es- Sâd 38/8)	“عِقَابٍ” (es-Sâd 38/14)	“يَا عِبَادِ” (ez-Zümer 39/16)	“فَبَشِّرْ عِبَادِ” (ez-Zümer 39/17)
“فَاتَّقُونَ” (ez- Zümer 39/16)	“التَّلَاقِ” (el- Mü'min 40/15)	“التَّنَادِ” (el- Mü'min 40/32)	“اتَّبِعُونِ” “أَهْدِكُمْ” (el- Mü'min 40/38)	“عِقَابٍ” (el- Mü'min 40/5)	“الْجَوَارِي” (eş-Şûrâ 42/32)	“وَأَتَّبِعُونَ هَذَا” (ez-Zuhuf 43/61)
“سَيَهْدِينَ” (ez-Zuhuf 43/27)	“وَاطِيعُونَ” (ez-Zuhuf 43/63)	“أَنْ تَرْجُمُونَ” (ed-Duhân 44/20)	“فَاعْتَرِلُونِ” (ed-Duhân 44/21)	“وَعِيدٍ” (Kâf 50/14, 45)	(el-Kamer 54/16, 18, 21, 30, 37, 39)	“تَنْذِيرٍ” (el- Mülk 67/17)
“تَكْبِيرٍ” (el- Mülk 67/18)	“وَاطِيعُونَ” (Nûh 71/3)	“فَكِيدُونَ” (el-Mürselât 77/39)	“أَكْرَمِينَ” (el- Fecr 89/15)	“أَهَانِينَ” (el-Fecr 89/16)	“يَسِيرٍ” (el- Fecr 89/4)	“بِالْوَادِ” (el- Fecr 89/9)
“وَلِيَ دِينٍ” (el- Kâfirûn 109/6)						

Ek 2:

“وَاطِيعُونَ” (Âl-i İmrân 3/50)	“فَلَا تُنظِرُونَ” (el-A'râf 7/195)	“وَلَا تُنظِرُونَ” (Yûnus 10/71)	“مَّمْ لَا” “تُنظِرُونَ” (Hûd 11/55)	“فَارْسَلُونَ” (Yûsuf 12/45)	“وَلَا تُفْرَبُونَ” (Yûsuf 12/60)	“أَنْ تُفْلَدُونَ” (Yûsuf 12/94)
“مَابٍ” (er- Ra'd 13/29)	“مَتَابٍ” (er- Ra'd 13/30)	“عِقَابٍ” (er- Ra'd 13/32)	“وَعِيدٍ” (İbrâhîm 14/14)	“دُعَاءٍ” (İbrâhîm 14/40)	“فَلَا تَفْضَحُونَ” (el-Hicr 15/68)	“وَلَا تُخْزُونَ” (el-Hicr 15/69)
“فَاتَّقُونَ” (en-Nahl 16/51)	“فَارْهَبُونَ” (en-Nahl 16/2)	“فَاعْبُدُونَ” (el-Enbiyâ 21/25, 92)	“فَلَا” “تَسْتَعْجِلُونَ” (el-En- biyâ 21/37)	“تَكْبِيرٍ” (el- Hac 22/44)	“كُدْبُونَ” (el- Mü'minûn 23/26, 39)	“فَاتَّقُونَ” (el- Mü'minûn 23/52)
“أَرْجِعُونَ” (el- Mü'minûn 23/99)	“تُكَلِّمُونَ” (el- Mü'minûn 23/108)	“يَخْضَرُونَ” (el- Mü'minûn 23/98)	“يَكْدِبُونَ” (eş- Şuarâ 26/12)	“يَقْتُلُونَ” (eş-Şuarâ 26/14)	“سَيَهْدِينَ” (eş-Şuarâ 26/62)	“سَيَهْدِينَ” (eş- Şuarâ 26/78)

“وَيَسْتَعِينُ” (eş-Şuarâ 26/79)	“يَسْتَعِينُ” (eş- Şuarâ 26/80)	“يُسْتَعِينُ” (eş- Şuarâ 26/81)	“كَدَّبُونُ” (eş- Şuarâ 26/117)	“وَاطِيعُونَ” ~ ~ ” (Şuara 26/108, 110, 126, 131, 144, 150, 163, 179)	“حَتَّى” ” تَشْهَدُونَ (en-Neml 27/32)	“أَنْ يَقْتُلُونَ” (el-Kasas 28/33)
“أَنْ يَكْذِبُونَ” (el-Kasas 28/34)	“فَاعْبُدُونِ” (el-An- kebût 29/56)	“تَكْبِيرِ” (el- Fâtır 35/26)	“وَلَا ” يُقْدُونَ (Yâsîn 36/23)	“فَاسْمَعُونَ” (Yâsîn 36/25)	“لَتُرَدِّدِينَ” (es- Sâffât 37/56)	“سَيَّهَدِينَ” (es-Sâffât 37/99)
“عَدَابِ” (Sâd 38/8)	“عِقَابِ” (Sâd 38/14)	“فَاتَّقُونَ” (ez-Zümer 39/16)	“عِقَابِ” (el- Mü'min 40/5)	“سَيَّهَدِينَ” (ez-Zuh- ruf 43/27)	“وَاطِيعُونَ” (ez-Zuhruf 43/63)	“أَنْ تَرْجُونَ” (ed- Duhân 44/20)
“فَاعْتَرِلُونِ” (ed- Duhân 44/21)	“وَعِيدِ” (Kâf 50/14, 45)	“لِيُعْبُدُونَ” (ez- Zâriyât 51/56)	“أَنْ ” يُطِيعُونَ (ez- Zâriyât 51/57)	“فَلَا ” يَسْتَعِجِلُونَ (ez- Zâriyât 51/59)	“وَوَدَّ” (el- Kamer 54/16, 18, 21, 30, 37, 39)	“تَذِيرِ” (el- Mülk 67/17)
“تَكْبِيرِ” (el- Mülk 67/18)	“وَاطِيعُونَ” (Nûh 71/3)	“فَكِيدُونَ” (el-Mür- selât 77/39)	“أَكْرَمِينَ” (el-Fecr 89/15)	“أَهَانِينَ” (el- Fecr 89/16)	“وَوَيْدِينَ” (el- Kâfirûn 109/6)	

Kaynakça

- Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesûd. *Tefsîrû'l-Begavî me'âlimü't-tenzil*. Thk. Muhammed Abdullâh en-Nemîr. *Osman Cum'a Dâmiriyye ve Süleyman Müslim el-Harş*. Riyâd: Dâru Taybe, 1409.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh tâcû'l-lüğa ve sihâhü'l-arabiyye*. Thk. Ahmed Abdülğafûr Attârî. Beyrût: Darü'l-ilm li'l-melâyîn, 1085.
- Çimen, Abdullah Emin. “Kur'an'da Ritmik Yapı: Fâsıla ve Üslûp Açısından Bir Deneme”. *Dini Araştırmalar* 9/27 (2007): 189-236.
- Dağ, Mehmet. *Geleneksel Kıraat Alışına Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: İsam Yayınları, 2011.
- Dâni, Ebû Amr Osmâm b. Saîd. *et-Teysîr fi'l-kırâati's-seb'*. Beyrut: Darü'l-kitâbi'l-Arabî, 1404/1984.
- Devserî, İbrahim b. Saîd, *Mu'cemu'l-mustalahât fi ilmi't-tecvîd ve'l-kıraât*, Riyâd: 1425/2004.
- Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed b. Abdilganî. *İthâfu fudalâi'l-beşer fi'l-kırâati'l-erbeate 'aşer*. Thk. Enes Mihra. Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419/1998.
- Eroğlu, Ali. “Kur'an-ı Kerim'de Fâsıla”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (1991): 251-291.
- Fârisî, Ebû Ali el-Hasen b. Abdî'l-Ğaffâr. *el-Hucce li'l-kurrâi's-seb'*. Thk. Bedreddin Kahveci, Beşir Cuvicâtî. Beyrût: Dârü'l-me'mûn li't-türâs, 1991.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd. *Me'âni'l-Kur'an*. Beyrût: 'Âlemü'l-kütüb, 1983.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân el-Ferâhîdî. *Kitâbü'l-ayn*. Thk. Mehdi el-Mahzûmî - İbrâhîm es-Sâmerrâi. Beyrût: Müessesetü'l-âlemi, 1408/1998.
- Hafeyân, Ahmed Mahmûd Abdüsemi'. *Eşhurü'l-mustalahât fi fenni'l-edâ ve ilmi'l-kıraât*. Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1422/2001.
- İbn Âtiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Ğâlib el-Endelüsî. *el-Muharraru'l-vecîz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*. Thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2001.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn b. Muhammed. *Lisânü'l-arâb*. Kahire: Darül-meârif, 1119.
- İbn Mücâhid, Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs. *Kitâbü's-seb' fi'l-kırâât*. Thk. Şevkî Dayf. Kâhire: Dârü'l-meârif, 1119.

- İbnü'l-Cezerî, Şemsuddîn Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali. *en-Neşr fî'l- kırâti'l-âsr*. Thk. Ali Muhammed Dabbâ. Beyrût: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, ts.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsuddîn Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali. *Şerhu tayyibeti'n-neşr fî'l-kırâti'l-âsr*. Beyrût: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1420/2000.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Kurtubî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-mübeyn limâ tedammenehü mine's-sünneti ve âyi'l-Furkân*. Thk. Abdullâh b. Abdül-Muhsin et-Türkî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Maşalı, Mehmet Emin. *Kur'an'ın Metin Yapısı Mushaf Tarihi ve İmlâsı*. Ankara: Avrasya Yay., 2004.
- Maşalı, Mehmet Emin. “Mushaf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 242-248. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebü Muhammed el-Kaysî. *er-Riâye li tecvidi'l-kırae ve tahkiki lafzi't-tilâve*. Amman: Dârü Ammâr, 1404/1984.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Kesf 'an vücûhi'l-kırâti's-seb' ve 'ilelihâ ve hiccehâ*. Thk. Muhyiddîn Ramadân. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1997.
- Mer'âşî, Muhammed (Saçaklı Zade). *Cühdü'l-mukil*. Amman: Dârü Ammâr. 1429/2008.
- Nasr, Atiyye Kâbil. *Gâyetü'l-mürîd fî ilmi't-tecvîd*. Riyâd: y.y., 1409.
- Nehhâs, Ebü Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmâil. *İ'râbü'l-Kur'ân*. Beyrût: Dârü'l-ma'rife, 2008.
- Öğmüs, Harun. “Resm-i Mushaf Bağlamında Kur'an ve Kiraat Ayırımı (Harekenin Tekâmülüne Kadarki Süreç Çerçevesinde Bir Değerlendirme)”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2015): 9-28.
- Râfiî, Mustafa Sâdik, *İ'câzü'l-Kur'ân ve'l-belâğatü'n-nebeviyye*, Beyrût: Dârü'l-kitâbi'l-arabî, 1425/2005.
- Râzî, Ebü Abdullâh Fahreddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtihü'l-ğayb-et-tefsîrü'l-Fahri'r-Râzî*. Lübnân: Dârü'l-Fikr, 1981.
- Rummânî, Ebü'l-Hasan b. İsâ. *en-Nuket fî i'câzi'l-Kur'ân*. Mısır: y.y., 1987.
- Sîbeveyhî, Ebü Bişr Amr b. Osman b. Kanber. *Kitâbu Sîbeveyhî*, Thk. Abdüsselam Muhammed Harun. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1408/1988.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Medine: Merkezu'd-diraseti'l-Kur'âniyye, 1426.
- Taberî, Ebü Cafer b. Cerîr Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân = Tefsiru't-Taberî*. Thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî. Kahire: Dârü'l-hicr, 2001.
- Temel, Nihat. “Kiraatte Vakf-İbtidâ ve Anlama”. *Tarihten Günümüze Kiraat İlmi*. Ankara: DİB Yayınları, 2012.
- Temel, Nihat. *Kur'an Kiraatında Vakf ve İbtidâ*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed. *et-Tefsîrü'l-basît*. Thk. Muhammed b. Salih b. Abdillâh el-Fevzân. Riyâd: Resâilü'l-Câmiâ, 1430.
- Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseynî. *Tâcu'l-arus min cevâhiri'l-kâmûs*. Kuveyt: 1982.
- Zeccâc, Ebü İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl. *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh*. Thk. Abdülcelîl Abduh Şelebî. Beyrût: Âlemü'l-kütüb, 1408/1988.
- Zemahşerî, Ebül-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. *Esâsü'l-belâga*. Thk. Muhammed Bâsil. Beyrût: Darül-kütübîl-ilmîyye, 1419/1998.
- Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hâkâiki ğavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fî vücûhi'l-te'vîl*. Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz. Riyâd: Mektebetü'l-ubeykân, 1998.
- Zürkânî, Muhammed Abdül-Azîm, *Menâhilü'l-irfân fî ulumi'l-Kur'ân*, Thk. Fevzâ Ahmed Zemrelî, Beyrût: Dârü'l-kitâbi'l-arabî, 1415/1995.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh. *el-Bürhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm. Kahire: Mektebetü Dâri't-Türâs, ts.

Summary

The Qur'ân which was sent in Arabic has got a perfect structure that is not similar to any literatures in terms of language, rhetoric and wording. This perfect literal qualification of The Qur'ân reveals coherency and consistency of words and sentences, some letters' rules or verification. One of the letters with this qualification is the letter of “yâ”. “Yâ” which is twenty-ninth letter in Arabic alphabet has got many features such as lin, med and illet. The letter of “yâ” is divided into “yâ” of izafet and zaif. The izafet ya which is the talker's ya is the letter which joins to the name, verb and letter. The zaid's ya is the letter of “yâ” which is added by the rumors and at the end and middle of verse. There are disputes among the recitation scholars about that this letter of “yâ” is stable in the line of Qur'ân in the manner of cessation

or accession, it is ruled out from the line of Qur'ān or whether it is read in the manner of accession as it is read in the manner of cessation. When a letter with vowel point comes by following it, the letter of "yā" which is stable in the manner of cessation and accession is seen in twenty two places in The Qur'ān. When a letter without vowel point comes following it, the letter "yā" which is ruled out in the manner of accession has got various features such as being next to the cem-i müzekker-i salim, masdar, noun and verb and having the position ay muzafün ileyh in the compound of izafet as being stable in the manner of cessation. The letter of "yā" which has got such features is seen in nineteen places in The Qur'ān. The letter of "yā" which is ruled out in the manners of cessation and accession from the based order verbs, the words which comes before lâm-ı ta'rif and the words which receive the case ending of "ـا" "alaf-lâm" which comes as next to hamza-ı vasl is seen in thirty three places in The Qur'ān. The letters of "yā" that include the disputes about whether they are read in the manner of cessation as in the manner of accession are in the position of excluded muzafün ileyh or have the zaid "yā" feature with a letter including a vowel point following it. There is the letter of "yā" with this feature in a hundred and twenty places in The Qur'ān. The various methods have been used in the pointing of letter "yā" that there is a dispute related to its verification and extraction in the manner of cessation or accession. The evidences have been provided from the rules of sarf and nahiv related to rule out the letter ya about that it is suitable for the line of Qur'ān, about the end of verse and similar to the end of verse, about that the samples of Arabic wording or poetry are given. The evidences such that it is suitable for the line of Qur'ān, is of the word's origin and accepted as a noun have been used about the verification of letter "yā" on the line of Qur'ān in the manner of cessation or accession. These evidences have been mentioned in most of the rumor, tenacity and judgement comments with the sources of recitation.